КРИВЕ ДЗЕРКАЛО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

Івана Нечуя-Левіцького.

КИЇВ.
Друкарня І. І. Чоколова, В.-Житомірська № 20 д. в.
1912.

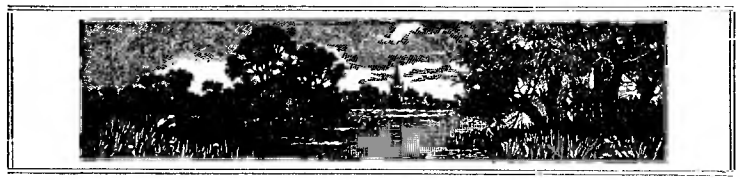

Руйнування українськоі мови.

I.

Лиха пригода для українського письменства в його мові роспочалося в останні два роки од галицьких журналів, заведяних в Київі проф. Грушевським ніби-то задля того, щоб завести одну загальну книжню мову для Галичини й України, ще й загальний правопис. Проф. Грушевський перевів „Літ. Науковий Вістник“ з Львова в Київ, потім завів журнал, „Записки Київського наукового товариства“, як орган того товариства. Для народа на Україні був заведяний журнал-газета „Село“, ще й під рукою проф. Грушевського незабаром опинилось видання журнала „Українська хата“... Як бачимо, в щановного пр. Грушевського була думка покласти широкий грунт і підвалини для текучого письменства на Україні, і він мав на увазі усі верстви нашого суспільства, і навіть наукові справи, ще й просвітність українського народа.

Задумана справа не малоі вартости для Україні, ще й задумана з широким планом на користь українцям. Але через два роки ми бачимо недобрі добутки, бачимо усю шкоду, якоі накоіли ці усі ви́дання для українськоі мови й загалом для українського письменства. Заводячи журнали, проф. Грушевський обіцяв виправлять галицьку мову в ціх журналах і згодом спростить і галицький поплутаний чудний правопис. Але, як кажуть, „обіцянка-цяцянка“, і та обіцянка

так і зостається й досі цяцянкою і не справдилась, а ні трошечки. В проф. Грушевського, як виявилось вже в його виданнях, була зовсім инча думка: він заповзявся нахрапом завести галицьку книжню мову й чудервацький правопис в українському письменстві й на Україні і зробить їіх загальними і для Галичини, і для українців. Ця потаємна думка вихвачується в його статтях. Бо в своіх статтях в Літ. Н. Вістнику, він жалкує, що прихильників цієї сістеми зьєднання мови на Україні „мало“, та й ті, додам я од себе, роблять діло й ведуть цю письменську справу під загадом, а недоброхіть); він жалкує, що харківський филологічний факультет забаллотірував прийняття галицькоі книжньоі мови й правопису на Україні. Як проф, Грушевський і справді мав щиру думку зробить реформу галицькоі мови й чудернацького правопису і переробити йіі й перебудувать на зразець мови українського народа і українських класичніх письменників, то чого ж йому було й жалкувать?

Тим часом в своі статті „На Україні“ в Літер. Наук. Вістнику (III книжка за минувший рік) д. Грушевський кидає українцям докори, зовсім не правдиві й кривдні. Тут на Україні між українцями, пише він, я тільки й чую змагання за мову. І діти тіх батьків, котрі колись передніше нехтували буквою й сьміялись з цього, повернули назад, і тільки й мови в йіх, що за букву... А хто ж цьому винен? спитаємо ми в д. Грушевського. Само по собі сам проф. Грушевський. Доки ще йшла потаємна агітація й намова в видавництві „Вік“, котрий повидавав книжки з галицькими формами, як от відоме „Дубове листе“ й „Літературний Збірник“ та мого „Рибалку Панаса Крутя“; доки проф. Грушевський не позаводив своіх згаданих вище журналів, на Україні не було і сліду і призна́ки ніяких змаганнів за мову, бо це було нікому непотрібне. Усі загалом писали чистою українською мовою, навить потроху й научньою. І проф. Грушевський помиляється, коли все провадить в статтях про якусь мову „баби Мотрони“, це б то народяю, а не наукову.

Серія книжок небіжчика Драгоманова, як от „Рай“ і

постут“, „Заздрі боги“, „Швейцарська спілка“, „Про волю віри“, „Старі хартіі вольности“, та й инчі; „Мусульманство“ проф. Кримського (тільки друга половина, ним самим написана), та й инчих, як от статті й праці д. Єфремова, та книжка „Про комах“ і Арифметика д. Комарова і т. д. написані ваучньою прехорошою українською мовою, і на Україні всіма читаються з великою охотою, бо ці письменики вміли й знали, як треба писати, і поклали за основу своєі мови народню українську мову.

Само по собі як декотрі добродіі на Україні постерегли галицькі заміри й тенденціі, щоб і в нас писали тією вищою мовою, буцім-то вже в Галичині зовсім виробляною й готовою, то й підняли протест проти псування українськоі мови. Але один тільки щирий і правдивий небіжчик Грінченко запротестував, видавши своі книжечки „Тяжким шляхом“ та „Три питання“, як протест проти попсованоі галицьким впливом мови в газетчиків і чудного й непотрібного галицького правопису, де він між инчим прямо каже, що писати—роздераючи дієслови (глаголи) на дві або й на три частки: бояти ся, бояти муть ся і т. д. на Україні ніхто й ніколи не буде й ніхто не ставитиме безліч двух точок, бо над і не йотірованим дві точки і самим галічанам треба ставити не над і, бо воно скрізь в усіх випадках в словах мяке, а над півзгучними буквами, котрі стоять перед ним, як от: на селї, в хатї, в коморї і т. д. бо то вони бувають мякі, або тверді. І Гринченко казав правду. Відома річ, що Желіховський, заводячи в Галичині Кулішів правопис, поставив в своєму Словарі дві точки над тим **і**, котре одповідає букві **ѣ** в церковнославянські мові в словах, для компромісса, щоб загодить стару галицьку партію й духовенство, котрі вживали букву ѣ, ніби-то він хоч і викидає с книжок букву **ѣ**, але натомісць значкує йіі. Инчого чисто науковаго грунту ці дві точки над **і** тут не мають, і цієї вісенітниці не прийняв доброхіть *ні один* український письменник. А коли галичани й проф. Грушевський натика́ють силу точок в своіх журналах в статтях наших українців, то вони,

видаючи свої утвори опрічними книжками, викидають цю нісенітницю, цю массу непотрібних точок, стулюють докупи пороздирані надвоє й натроє дієслови (глаголи) сьмішні для публіки й злучують докупи частки глаголів. Так зробив д. Винниченко, д. Коцюбінськай й инчі.

Врешті скажемо в одповідь проф. Грушевському на його кривдні слова: „за наше жито, та нас і бито“. „А хто винен?—Невістка. Але ж йіі нема дома!—Он висить на жертці йіі плахта“, приказують в народні приказці. Галичани самі ж збиля мовну бучу на Україні, завели колотнечу в сьогочасних наших пісьменників, а проф. Грушевський з цієї причини ще й нам кидає докори, котрі він був повинеи кинути галицьким пісьменикам. Я сам проф. Грушевській почав в свої „Історіі з старих (давніх) часів виправлять потроху свою попсовану мову, це б то почав класти за основу своєі мови — українську мову „баби Матрі“, а не щось стародавнє робляне й книжне в Галичині, тоді публіка почала читати цю книжечку, хоч рецензенти О. С. і В. Доманіцький і в ці книжці знаходили чимало хиб проти української мови,—і вони писали правду.

Ми не будемо робить тут вдруге своіх умовиводів, сказаних нами в передніші статті: „Сьогочасна часописна мова на Україні“. Скажемо тільки, що в великоруських вчених, як от Пипін, Белінський, Добролюбов, Писарев, як я добре зумисне проаналізував йіх мову, скрізь покладяна, як грунт, мова „баби Акуліни“, це б то чисто великоруська, народня. В наукових вчених працях не великороссів, котрі пишуть великоруською мовою, вже примітна робляність, а часом і якась важка плутанина. Бо ці вчені користуються науковими працями німецьких вчених, написаних важкою мовою. Німці люблять завірчувать просту мисль в мудрі абстракції та донгелецькі періоди. А хто ж скаже, що згадані вище українські праці проф. Драгоманова, проф. Кримського, д. Єфремова, д. Комарова, або й галичан Омеляна Огоновського й Олек. Барвінського не наукові?

Галицька книжня наччня мова важка й нечиста через

те, що вона склалася по синтактиці мови латинської або польської, бо книжня вчена польська мова складалась на зразець важкої латинської, а не польської народньої, легкої й жвавої мови, яку ми бачимо в польських белльлетрістів та поетів. Галицькі вчені ще й додали до неі, як складову частку, остачу староі київської мови XVIII віку, нагадуючу в москвофільських пісьмеників староі і новоі партіі мову Ломоносова. І вийшло щось таке важке, шо його ні однісінький українець не зможе читати, як він ни силкувався б. Через те галичанам треба б класти за основу своєі книжньої мови народню наддніпрянську українську мову, а не свою галицьку стару підмову, чи говірку, перехідну до польської мови з безліччю польських слів, як от кроки,—ступіні, карк—потилиця, помешканє—житло, на Волиню (на Волині) і т. д.

Проф. Грушевський кидає українцям нáзря ще й другий неправдивий і кривдний докір за разуразні змагання про мову й правопис в теперішній час, ніби-то батьки теперішніх українців глузували над буквою, (с кого й за що сьміялись? чи не с старовір!в?!), а теперішні українці встоюють тільки „за букву“ й змагаються за це... Ми вже недавнечко чули такий самий докір од одного з рецензентів моєі статті: „Сьогочасна часописна мова на Україні“, що, мовляв, ми не встоюємо за букву, за якесь старовірське „двоєніе аллилуя“, це б то за заведіння відомих апострофів (з'їзд, з'явився, п'єса і т. д. і двох точок над йотированим ї). Це мов не велика й не вартна річ... А тимчасом од цього ж кружка, що сам заводив оте „Двоєніе аллилуя“,—двоіння точок, був виряджений в Петербург небіжчик Доманіцький саме тоді, як українські думські посланці почали видавать свою партійну газету „Вісти з Думи“. Вони почали видавати йіі кулішівкою, в усіх випадках з однісю точкою над і мяким і без апострофів; але як тільки зьявився там Доманіцький і став ніби-то до помочі в редакції... зараз сливе половина статтів почала виходить поцяцькована двома точками над і й апострофами. Тільки не прийвяли ціх при-

крас селяни, як от Нечитайло, та батюшки, як от отець Гриневич, і ця одна і єдина газета видавалась тоді зразцевою українською мовою в порівнянні з мовою „Рідного краю“, „Громадської думки“ й инчих. І вийшло так, що ці ж добродії самі були буквоіди, заводили „двоєніє аллилуя“, це б то букву, хоч кивали на других, заводячи потаєнці своє „двоєніє аллилуя“. Та ще треба додать, що саме въ той час якийсь кружечок українцівъ, певно спільників „Влаготворит. Петербург. Общества изд. деш. українських книг“ подяли в Петерб. академію наук своє „Завідомління“, щоб академія взялась за справу заведіння правопису в українські літературі і постановила свій академичній присуд...

Цікаво й те, що під цім завідомлінням підписані добродії, нікому невідомі і нічого не писавші по—український. Мабуть відписались тільки ті, що були на раді в хаті, та може й ті, котрих покликали для „рукоприкладства“ з другої якоїсь кімнати... В Київі ні редакція „Київської Старини“, ні українські письменики в Київі й поза Київом за цей вчинок „невідомих добродіїв“ нічого й не знали.

Те ж саме робить і проф. Грушевський. Кинувши докір українцям, що вони нічого не роблять, а тільки ведуть завсідні змягання за мову й правопис, він каже, що зовсім буцім-то не пеклюється за букву. Але він сам заповзявся ж заводить на Україні таку ж „букву“,—такий премудрий правопис і чудернацьку галицьку мову, котру вже таки давненько обсміяла українська публіка ще як виходили „Шершень“, „Гром. Дуика“ й инчі. Навить прості люде в Київі, котрі читали, або бачили галицькі книжки, (та й не галицькі тільки) кажуть міні, що оті усі точки та значки (апострофи) колись згодом висипляться с книжок, як непотрібні. І справді, колись ставили ж дві точии в великоруських книжках над **ё**, як воно вимовляється, як **йо** або **о**: мёдъ, ледъ, шёлъ, брёлъ, а тепер ціх точок ніхто не ставляє, бо це діло не практичне і робить загайку й навить буває завадою (помѣхою) при писанні. І тепер міні вже чудно, як будлі-де в старі книжці

побачу мёдъ, лёдъ—ніби з очима на лобі. Тільки ставляють дві точки над словом нёбо—піднебення, для одли́чки од слова—небо. Сам же проф. Грушевський не тикає ціх точок над е в своіх великоруських писаннях, зберегаючи його для українців...

Проф. Грушевський хоче намовить українських літераторів писати окроми складові (составныя) частки дієсловів (бою ся, бояти му ся) с тієї причини, що в славянських мовах—ся пишеться окроми од слів, а в польські мові, як і в галицькі, ставиться спереду дієсловів. Але яке нам діло до инчих славянських мов., до польської, чи сербської? Нащо нам підроблюватись під йіх? Славяни ж не читатимуть наших книжок; наші книжки пишуться для українців, котрі і не відають, і навить не бачили, як пишуть славяни. А тим часом такі роздерті в писанні слова, як от, прикладом, дієслови на **ся**, та ще й середніх залогів й усякі складові прикметники (нарѣчія): бояти ся, божити ся, божити муть ся, бояти муть ся, в низ, в гору, до гори погами, і т. д. і сьмішні, і чудні для публіки, і нагадують правила з грамматиках, де мовиться про слова складчасті (сложныя), складяні з двох слів, або про флексії склоніння й спряжіння, котрі в грамматиках ставляють в відомих табличках. Але література не грамматика, а публіка не школа, і йіі нема інтереса в цьому товмачінні, а народ і не втямить цієї премудрости, бо усі знають тільки суцільні слова, а за складчасті, штуковані (складяні з часток) слова повинні дбати й товмачить за це в школі вчителі.

Проф. Грушевський кинув українцям ще й третій, вже не докір, і нахвалку (угрозу), що хто на Україні копає яму під галицьким письменством, той копає яму водно́раз і під українською літературою, бо теперички культура (?!) на Україну йде з Галичини, і т. д. Ми скажемо, що слово культура має дуже широке значіння, і проф. Грушевський прямо таки зловживає (злоупотребляетъ) це безвинне слово. Усю цю культуру він далі потім зводе на сьогочасну галицьку літературу й каже, що галицьке письменство теперички дуже поширнало й розвилось, що галичани працю-

ють і пеклюються за письменську справу с таким завзяттям, за яке українці і не думають, і не гадають, і навить ні уявління, ні втямку (понятія) за це не мають.

В ціх докорах нема правди, окрім останнього пункта, що в Галичині в наш час багацько зробили для письменства, багато понаписувяли книжок, багато видали ціновитих статтів в „Записках наук. тов—а ймення Шевченка“, й опріч ніх научніх книжок, вартих того, щоб йіх прочитати й покористуваться ними. Але проф. Грушевскій забув про одну річ: усі ці видання й сливе усі книжки написані такою недоладиною, чудною й важкою не моною, а провинціяльною говіркою, що йіх на Україні ніхто не зможе читать. І якби українські письменики прийняли оту галицьку книжню мову, як з цім набивається проф. Грушевський, то й йіх книжок українська широка публіка та й увесь наш народ не читатиме, як вже й не читає й тепер, хоч часом знезнавки й купить хтось якусь галицьку книжку. Не трудно втямить кожному, хто під ким копає яму, і кому небезпешніше й страшніше це підкопування. Скажемо, що виходе зовсім напереверт. Проф. Грушевський, заводячи нахрапом на Україні галицьку книжню мону й правопис, копає таку яму, в котру можна похонать українську літературу навіки. Бо наша широка публіка вже обсьміяла ту мову й правопис, надавала прізвищ молодим нашим письменикам, як от: відгуки, кроки, песи (п‘єси), штуки і т. д. І як наші молоді письменики, прихильники такого письменського зьєднання не схаменуться і не покинуть своєі тенденціі запроважувать в наше письменство силу галицьких та вкупі з галицькою мовою й польських слів, то українці надають йім ще більше прізвищ і... врешті... зовсім не читатимуть і не купуватимуть йіх книжок. І вийде так, що й наші легковажні тенденційні письменики зостануться... без публіки. Відоме діло, що Галичина мало купує книжки. Ринок українського письменства на Україні, а не в Галичині... Вже й тепер половина спершу прихильноі до українських книжок нашоі публіки зневірилась в будущині українського письменства і...

махнула на його рукою... Галицькі книжки страшенно нашкодили нам.

В теперешній час в нас на Україні, як ми вже згадали передніше, галичани мають у Київі три свої письменські органи: „Літ. наук. Вістник“. „Записки київського науковаго товариства“, і журнал „Село“, (замість його виходе „Засів“), і підручній йім журнал „Українська Хата“, підручня по мові, але не по правописові. Багато с тіх українських письменників, котрі колись вживали галицьку мову з йіі формами (від, сей і т. д.) ще й с примішкою польських слів й видавали „Громадську думку“, „Шершня“, „Нову громаду“, давно схаменулись, покидали свої шкодливі тенденції, і талановитіші з йіх позаводили видання: „Рада“, „Світло“, „Рілля“, „Дніпрові Хвилі“, „Світову Зірницю“ (для народа).

Як відомо, в Галичині завсегда були газети, видавані двома партіями: старою, чи москвофільською, і молодою українською, котра спершу видавала свої органи гарною, сливе справдещньою українською мовою, як от „Правда“ і „Зоря“. Ці дві партії без перестанку змагались та лаялись за мову й правопис етимологичній, за вживання букв—ѣ, ы, ъ, і т. д. і правопис фонеетичній — кулішівку. Це завсідне змагання й цю лайку галицька молода чи українська партія перенесла теперички на Україну в Київ і тут на Україні зайняла своіми органами те становище, яке мала в Галичині стара партія, накидаючи нам і силуючи нас усіма способами прийнять йіі чудну мову й правопис. Решта часописних наших виданнів не виступає проти неі в статтях, але мовчки силкується видавати свої журнали народньою українською мовою. Змагання й усякові мовні спотички йдуть більше в розмовах, на словах, окрім згаданих мною книжечок—статтів небіжчика Грінченка. Таку спотичку на слонах, дуже цікаву трапилось мать і міні з одним невідомим і незнайомим міні галичанином в одному книжньому магазині в Київі. Одчиняю я двері в магазин, а за мною сьлідком шусть у двері якийсь молоденький паничик, довгобразий, гарний на вроду й чепурненько убра-

ний, з білим кашне на шиї. Я почав роздивляться на прилавку на усяковий книжній дрібязок, а він і собі нишпорить, нахилившись, розгортає книжечки, а далі заговорює зо мною. Мова в його була чудна, химерна, якраз така, якою пише свої статті д. Євшан, з якимись чудними викрутасами, з латиньською синтактикою. Це мене зацікавило, бо усі молоді буковинці й галичани, котрі часто одвідують мене в Київі, усі розмовляли зо мною гарною українською мовою. Я одразу дізнався по його мові, що він з Галичини, і питаю в його за деяких моїх давніх знайомих у Львові. Тоді він каже міні, що він не галичанин, а червіговець родом, але довго пробував в Галичині, бував скрізь і на Україні, навить був і в Качанівці в небіжчика В. В. Тарновського і знає його. Це навело на мене заздрівання (подозрѣніе), бо вже 25 год я живу в Київі, і 25 год бував у Тарновського, котрий вже жив тоді в Київі, а цьому паничеві на взір було не більше, як годів двадцять шість, сім. Не міг же він, лежачи в колисці в пелюшках, їздить в Качанівку, та ще й тоді вже продану. Я пересьвідчився, що зо мною розмовляє якась чудна проява, в котрої може нема одніеї клепки в голові, або й дѣнце випало...

— Як же ви встигли, випадком пробуваючи в Галичині, так швидко навчитись розмовлять галицькою книжньою, такою чудернацькою мовою, коли як я був у Львові, то й старші й молодчі розмовляли зо мною гарною, чистою українською мовою, а не такою чудною, як оцѣ ви?

— О теперички не тільки у Львові, але і в Київі, і в Харкові, і в Одессі усі студенти вже говорять отакою мовою, як оце я. Усі дочиста!

— Невже таки всі? Я ж часто зострічаюсь с студентами, і вони усі говорять народньою українською мовою, тільки один студент д. Петлюра і справді балакав зо мною так, що я спитав його, чи не з Галичини він.

— Де там! Усі, усі вже так говорять і будуть говорити— одказав він.—От я тільки що бачився с київськими студентами...

„Що в тверезого на умі, те в пьяного на язиці“. Он куди гне оцей панич! А цей добродій гнув туди, куди потаєнці гнуть галицькі журнали на Україні, але на словах дурять українців.

Другий молодий добродій, вже не удаваний українець, а справдешній, казав міні з наівною щирістю: треба, щоб молоде покоління на Україні, як от студенти, гімназісти, міські й сільські школярі привчились до галицькоі книжньоі мови, з галицьких книжок нахапались галицьких слів (і польських—додам я), і тоді уся молоднеча на Україні читатиме з охотою галицькі книжки й писатиме тією мовою.

— А чи куповатимуть же ті перемуштровані й перелицьовані в мові студенти й школярі ваші книжки й журнали?—питаю я в його;—чи ви ж самі читаєте львівські „Записки наукового тов. ім. Шевченка й инчі научні книжки?

— Ні, не читаю, бо їх неможна читати через мову. Але вона колись виправиться, —каже він.

— А коли ж це буде? А коли ж то ваша молоднеча спроможеться виписувать ті журнали й книжки?—спитав я в його;—та й чи перевчите ви усіх школярів та студентів на Україні, коли Україна велика, а галицькі книжки далі од Київа і не йдуть, і не купуються, і само по собі молоді люде й школярі не можуть навчиться тієї мови?

Добродій замовк. Цей добродій безсуперечно належався до партіі пропаганди галицькоі мови й правопису, але, зневірившись в ціх галицьких тенденціях, він потім згодом їх покинув, як справу неможливу, котру ніколи неможна здійснить (осуществить, исполнить) на Україні.

— Треба сказать, що галичани зовсім таки недосвідчені і навить наівні в ці справі, бо не знають української публіки, не знають дійсного становища українського письменства на Україні, инчого в нас, ніж у Галичині; а проф. Грушевськнй, пробувши двадцять пять год у Львові, і не може гаразд знати зз це дійсне становище справи в наші широкі публіці. Всі ці добродіі в Київі виробили собі неправдиве уявління за цю справу в українському суспіль-

стві, підводячи його під становище цієї справи в Галичині, де йому сприяють оффіціяльно, де публіка читає усякові книжки, хоч би вони буби написані чудною говіркою. А наша школьна молоднеча, як і ті теоретики українці, вірять в свою тенденцію і в свою сістему якось нерозсудливо й псують в своїх писаннях мову; друкують цю сьмішну нісенітницю... на сьміх наші публіці. Недивно, що харьківське „Общество грамотности“ недавно надрукувало в газетах оповістку, що буде за плату видавать книжки для народа на великоруські й українські мові, і не прийматиме книжок, написаних галицько-українською мовою. Недивно, що полтавське земство не схотіло друкувать книжок для народа, поданих молодими письменниками, с тієї причини, що вони написані мішанкою українськоі й галицькоі мови, і земці дали авторам одповідь, що й вони самі не розуміють мови тіх книжечок. Видавництво „Дністер“ в Камянці таксамо не прийняло для видання книжечок для народа одного молодого добродія в Камянці, С... котрий давно працював і падкував коло тіх книжок. Здається, час би вже йім схаменуться, покинуть свою тенденцію і взятись за мову наших классичних письменників, котрі вже сто год працювали над цією справою й дали зразцеву українську мову, або перейти на мову „баби Мотрі“, це б то перейти на пишну чисту мову народніх пісень та козацьких дум, як радив йім великий стиліст небіжчик Грінченко.

Проф. Грушевський в згадані мною передніше свої статті показує на той факт, що Літ. Наук. Вістник має чималий поспіх на Україні, бо має пренумерантів на Україні. Ми, зумисне добре досвідчившись за цю справу, знаємо напевно, що виписувачі читають тільки те, що написано українцями часом і справді гарною чистою українською мовою; читають ще статті Ів. Франка, таксамо часом написані гарною українською мовою жваво й цікаво, такою мовою, якою написані його повісті й оповідання. Статтів, написаних галичанами, не читають, як я бачив в деяких книжках, навить не розрізують. От для зразця уривок с статтів д. М.

Євшана (Літ. наук. В., книж. 6. стр. 444, 1911 р. і—2, 1910 р. ст. 450): Українська літ. в 1910 р.:) „Ми стараємо ся, і слідимо за всіма відступленнями від давної лінії, та бажаємо зрозуміти значіння тих відступлень... Зверхні об'яви (?)— се неначе азбука, яка дає нам можність відчитувати (?) цілу повість про той внутрішній світ, з якого виходять поодинокі факти. Се вихідна точка тільки для широких узагальнень, знаки, які позволяють нам орієнтирувати ся серед ріжнородних (велик. — разнородныхъ, укр.—різноманітних) явищ“ (зьявищ). „Чупринка яркий контраст, як би на нашому *овиді* (?) літературному зявився Едгард Поє. Чупринка також відбув (чи не добув?) ті скарби... а *пречінь* (?) *станув* в якоісь принціпіяльній незгоді. Він виявив свій настрій і патос“ і т. д. „Екстаза його (поета Чупринки) се не самозабуте вже, а вищий стан свідомости, який граничить (межується?) з холодом. В слові його, в його відруховости (? чи не ворушливости) ми відчуваємо (?) нараз (?) цілу кручу, та огонь переживань (переживаннів), вихра пристрасті*й*... (прилюбности?) І оба разом (Чупринка і Олесь) вони ставлають другу позицію в нашому доробку (? чи не добутку?) за минулий рік.? (ст. 357). Далі в свої статті д. Євшан розбірає і радить, і цінує дві драми д. Винниченка й каже, що в автора: „спиняється творча відруховність (?), розмах; ефекти стають що раз більше штучні (це б то в Євшина—*роблені*, а во українському це—прекрасные, искусные); автор ратує свою давню *відруховність сміливими*, навіть *карколомными* скоками (!?). На всякий случай се новина в його творчости, що героїв він починає малювати серед чотирох стін, відокремлених (?) від широкої течії життя, яка давно їх порвала... Він мало причинив ся взагалі до двигненя (? чи не —рушення?) рівеня літературної атмосфери... що слідне (?) певного рода неспокійне оживленє (? великорус.)—причина його прискореня“... (хапання). Або оце місце: „коли шукати за поетом (поета), який би умів жертвовати житєм, то для Ленова належить ся перше місце... Він всідав беззахистно на беззахистне човно“...

Невже українська публіка читатиме оцю *карколомну* страшну мову, схожу на якесь чортовиння—з бутвинням, як у нас кажуть на селі? Прочитавши це „човно", і справді поламаєш собі не тільки *карк* (потилицю), але й саму голову. Ми радимо д. Євшанові замкнути своє човно й пера в скриню на замок з двома зводами й не писати нічого, жаліючи українські й загалом усі людські потилиці й голови. Я дивуюсь, як проф. Грушевський надрукував в своєму журналі таке дивовище, по мові гірше од мови статтів в „Записках наукового товариства", неначе зумисне на сьміх українцям, або для жартів і глузування з українського пісьменства.

В ці самі книжці Літ. н. В. ми знаходимо й другу статтю: „Український науковий рух в 1910 році" В. А. Дорошенка. Цей „рух" (рушення) написаний кращою українською мовою, але добре попсованою польськими та галицькими словами: проява (проявок, виявок), лише, доробок (добуток) і т. д. Автор говоре за якісь „Головні історичні „кроки" української мови, видані проф. Сумцовим, і ми не вгадаємо, за які то „кроки" писав д. Сумцов, чи за ступіні, чи за „степені", чи що, ще й додає, що ті кроки написані з „чутєм"; це б то с „слухомъ", а не с почуванням і т. д. Добродій В. Дорошенко українець, вчиться в Львові і звідтіль подає на Україну якусь „прояву", це б-то чудну пришелеповату, або божевільну людину, подає польські „кроки" замісць—ступінів, вагу (вѣсъ) поезії замісць —вартість поезії; може згодом подасть і польський карк замісць потилиці;—дає підприємство замісць заповзяття або запонàдність, (запопадний чоловік—предпріимчивий); рух замісць рушенвя. Бо в Львові автор чує навкруги себе тільки польську, або єврейську мову, та ще галицьку книжню й читає галицькі книжки, написані чимсь схожим на робляну середньовікову латинщину. У Львові неможна навчитись української мови, а можна тільки збавить свою чисту українську мову дорешти, так що й самому авторові виправить йіі згодом буде трудно. Яка книжня мова в проф. Грушевського, це добре відомо усім читальникам.

Ми зумисне випишемо хиби в одні публіцистичні статті, проф. Грушевського „На Україні" (за 1910 рік): „з сочистістю—с соковитістю (соковитий—сочний), ріжні—(різніце волин. слово,—усякові); явища—зьявища (на Україні кажуть зьявляться, а не являться), на поли—на полі, крови—крові, по ріжним сгаттям—по різних статтях (великоруссизм), при рівнодушности—при байдужності (предл. пад., а в род. буде—до байдужності), сумнівати ся, сумнивали ся—вагаться; короткозорому—низькоокому; оцінити—оцінювати, відносини—стосунки; на проявах—на прóявках, на вúявках; суспільности—суспільства; не враховуючи ся—не прилічуючи, не залічуючи, з окрема (і не знаю, що воно таке), попит—запит (спрос), кінець кінцем (великор.—врешті) підпріємство—запопàдність; скорше [1])—швидче, рахувати—лічить; під тягарем—під вагою, ваготбю; штучною заохотою до книжок—(нічого не розберу! по-українськи виходе таке зничіння: с искусною, прекрасною, але нічого не виходе); внімком—вийнятком, вúлучкою; модним кличем (?) підраховуються нові товариства (не втямлю нічого), затаскані фрази (?); двигачом—ворушилом, ворушильником, (в українські мові нема великор. слова—двигать, а є тільки слова—здвигнув плечима; земля двигтить); відчуваєть ся—почувається (народне слово, приставка від—од, показує, що людина не почуває щось, а одганяє од себе почування); зязує новим зязком—(звязує новим звязком), цінитель,—цінувальник (цѣнить—цінувать).

От така достоту мова проф. Грушевського і в його Історії України, і в його статтях в Літ. Наук. Вістникові. От ще зразець його мови в статті „Два ювілеї" в Літер. Науков.

---

[1]) Це зязав, сятий, кісто вымовляють так ті селяни, в котрих верхня губа дуже коротка й тонка, а зуби чималі, і верхня губа не стуляється с спідньою, щоб вимовить букву в. Таких субєктів міні трапилось чуть на віку тільки двох. Тикон Карук (літинск. пов), отак говорив, і ще й до того каже він: гива, (ива), гнидик. Це якась ганжа в органах мови, од чого залежиться й чудна вымова деяких слів.

Вістникові. Річник (Рочник) II. Книж. III. 1911 р. „Річниця смерти нашого найбільшого поета тісно й нерозривно (великорус.) звязана з річницею визволеня селянства на Україні. Маніфест про визволеня (визвоління) був підписаний 19 лютого стар. стіля тиждень (за тиждень) перед смертю Шевченка, але опублікованя (оповіщення) його відложено (одкладяно, а по великорус,—отложено) на першу неділю посту, і Шевченко напружено чекаючи (ждучи) сього (цього) многоважного акту і сильно (дуже) *дражнячи ся* (? с кого ж то він дражнився, чи прозивався, чи с кимсь лаявся?), від того проволікування (певно великорус. проволочки, бо по-укр. волокти, проволокти значиться — щось тягти по землі або проволокти) вмер серед свого сподіваня (можна вмерти серед хати, серед двора, серед ночі—вночі, а не серед думок та сподіваннів. Певно автор мав на думці сказати:—в час сподівання). В один час пішла по Україні поголоска (це б то певно чутка, бо поголоска—це поговір, оббріхування, недобра слава), про свободу і сумну утрату. Память визволеня (визвоління) сплела ся з образом чоловіка, котрий як ніхто відчув (? певно почував, почу́тив) жах і огиду крінацькоі (панщанної) неволі і т. д. Що це за „Память визволеня“, (певно автор хотів сказать—Думка, мисль за визвоління), котра ще й сплелась з образом чоловіка? Що то за річнвця? Можна тільки на здогад думать, що ця річниця не єсть щось річане і не стосується до річки, а певно усім відоме народнє слово роковини, як от слова—третини, девятини, сороковини й роковипи будлі—чиєі смерти.

По українські народні мові—цю плутанину можна так розуміти, що не од забарки й загаяння, або опізніння з опові́щенням маніфеста, а од якогось волочіння по землі, чи що, Шевченко с кимсь дражнився, чи с когось прозива́вся або лаявся, або дратувався с кимсь та й умер. Українські слова — дражниться, дратуваться мають в нас таке значіння: сміятись с кого, глузувать, показувать язик, тикать дулі, давати прізвиша; а слово—дражнить має значіння—*раздражать* когось, або давать комусь прізвища: баба

ходе по кутку та тільки собак дражнить; на Радьківці живе Петро, отой, що його дражнять Тара́ном, це б то дали йому прізвище—Таран. Слово дратувать когось має значіння тільки—„раздражать“ кого-небудь: не дратуй мене! не допікай мині! В галичан слово—дражниться має значіння—*раздражаться*. Од цього вживання галицького слова дражниться в д. Грушевського виходе плутанина, та ще й сьмішна; вийшла просто нісенітниця, кривдна для згадки й спомину великого Тараса, бо це слово ніяк не стосується до смерти Тараса. Це усе в статті українцям доводиться при читанні розуміти наздогад... перекладаючи цю плутанину в думці так, що опові́щення маніфеста було одкладяно на першу неділю посту; Шевченко, ждучи з напруженням цього многоважного акта, і дуже од цього збентежений, цім роздражняний, од того загаяння вмер саме в час свого сподівання.

Що то за „річни́ця“ смерти Тараса? Можна таксамо наздогад розуміти, що то автор говоре за роковини смерти Тараса, як от буває спомин душі небіжчиків на девятини, сороковини й роковини, це б то на девятий, сороковий день після смерти й тоді, як мине рік. Відома річ, що в нас що року празникують „роковини“ смерти Шевченка, а не „річницю“. Цей неологізм автора і непотрібний, і зайвий, і невдатний. Автор, складаючи цей неологізм, змішав докупи два коріні в українських словах: *рок* та *рѣк*, котрі обідва в українські мові бувають в однакові формі—*ріж*: річка, заріччя, річаний, та рік в имен. падіжі, а в род.—року. Але в тих показаних словах буква *і* змінила давнішу букву *ѣ*, а в слові рік (год) буква і—навить не корінна́, а змінна, і тільки під наголоском зосталась в мові в односкладних слонах, як от рік, віл, та в слові—торік, а врешті слів стоіть *о*: року, роковий, роковщина (по́дать прядивом та натурою за часу панщини). Проф. Грушевський в своіх словах річниця, річник узяв для збудування неологізмів не корінь—рок, а корінь *рѣк*,—і вийшла плутанина, бо слова річниця і річник дають уявління чогось такого, що стосується до річки, до чогось річа-

ного [1], а не до року. Можна подумати по аналогії с схожими словами, що річник це чоловік, як от чарівник, пасішник, чередник, баштанник, а річниця це його жінка, як от баштанниця, чередниця і д. д. Бо в ціх словах поставляні найчастіші суффікси діючих особ мужеського й жіночого пола: *ник, ниц*, як от: вовчиця, лисиця. Через це й здається, що річник це якийсь сторож коло річки, або на плотах, а річниця це його жінка. Такі невдатні неологізми трапляються і в Історії Русі-України, як от „тяглість“ періода історичніх подій (том VII) й инчі. Д. Грушевський не примитиковує своіх неологізмів до конструкції анэлогічніх слів живої народньої мови, і через те часом неможна й догадатись, який втямок (понятіе), або яке уявління треба робить собі в голові, а через це доводиться читати й розуміть слова наздогад. Проф. Грушевському треба було б поставити не Річник II, а Рочник II-й, як от в польські мові; не річни́ця, а рочни́ця, тоді б кожне догадалось, що ті слова стосуються не до річки, а до року. Але й слово рочни́ця зайве, коли ми маємо народне слово—роковини. Що утворив у свої мові народ, те треба і вживать, і примитиковувать до цього неологізми, а не вигадки.

Тут таки трохи далі в ці статті ми знов бачимо слова то великоруські, то галицькі, як от: поневолення народа —заневоли́ння народа: (тут приставка не аналогічна с приставками підхожих народніх слів: занапастить, запагубить, запанщанить—закрѣпостить); в глубину народа (в глибиню, в глибочінь), страдник—страждéник, не трівала довго (не розумію й сам і не догадуюсь, що воно значить), устрій—уклад, робучих—робочих, стало нарожним камінем (рог—угол дома,—це польське слово)—угловим камінем, „во главу угла“; прояв терора—прóявків. Слово проява це в нас—трохи чудний, трохи божевільний чоловік, а в Галичині в книжках вживають це слово замість—прóявок, (проявленіе). Я

[1]) Річаный—рѣчной; на селі кажуть: це вода річана, а не ставна́, не криничана, або кринишна. Василь. пов.

розібрав мову тільки с початку згаданої мною статті д. Грушевського. Списати усі недоладні й невдатні слова, усі хиби в мові—це і зайва, і морочлива річ. Його статті треба читати більше наздогад, по́лапки, пускаючи разураз недоброхіть у думці завсідній аппарат процесса перекладу його поплутаної мови на живу українську мову, щоб гаразд постерегти і вніймать мисли й тяму (смыслъ) в деяких фразах.

За грунт своєї письменської мови проф. Грушевський узяв не українську мову, а галицьку говірку з усіма йіі стародавніми формами, навить з декотрими польськими наділками. До цього вія додав багацько польських слів, котрі галичани звичайно вживають у розмові і в книжні мові, і котрих є чимлло і в народні мові. До ціх змішаних часток своєї мови проф. Грушевський додає ще й чимало слів з сьогочасної великоруської мови без усякої потреби й тулить йіх в свої писання механично, по звичці, тільки через те, що ці слова, напхані школою, лежять напохваті в голові. Окрім того він ще додає мову актову й мову козацьких літописів. Тим-то його мова найбільше скидається на чудноватy давню мову відомого „Дневника“ генерального подскарбія Якова Марковича, небожа відомої гетьманші Насті Скоропадської, надрукованого в „Кіевской старинѣ“ небіжчиком Лазаревським і виданого опрічньою одбиткою, а найбільше на мову кінця цього „Дневника“, після того, як Маркович, після смерти гетьмана Скоропадського побувавши в Москві і трохи призвичаївшись до великоруської мови, почав густіше й частіше вживати йіі в своіх записах.

Маркович писав свій „Дневникъ“ північною поліською підмовою в північні Черніговщині, де народня мова недуже чиста, а якась мішана, бо в ці мішанці трапляються і великоруські, і білоруські слова, і місцеві трохи чудні. Він наприклад раз пише—напа Пріська, другий раз пише—Прѣська, а далі вже пише Прюська. І в д. Грушевського таксамо раз написано—*розвиток*, а зараз за ним—розвій; раз —байдужний, а дазі—рівнодушний. Писання д. Грушевського мовою трохи підхожі до мови „Исторіи руссовъ“ Конісько-

го. Тільки в ці історіі деякі місця написані доволі чистою наддніпрянською українською мовою с примішкою великоруської книжньої мові. Мова пр. Грушевського трохи схожа і на мову в „Лѣтописи Самовидца о войнахъ Хмѣльницькаго“, писаної українською мовою того часу с примішкою ніби великоруських слів, але ці слова усі забрані і внесені Ломоносовим в валикоруську літературу, і вони вважаються тепер, як „русскія“. Небіжчик Ом. Огоновський, хоч родом галичанин, але він був словесник і грамматист, дбав передніше од усього за мову, і через це його Історію української літератури читають і на Україні.

Як історик, а не словесник і грамматист, проф. Грушевський вважає передніше од усього на „факти“ в історіі, а не на мову, і знать не дуже то дбає за неї, ставляючи слова, які трапляться в думці й несамохіть спадають самі с пера на папір; а вже вграчений самий инстинкт живої української народньої мови не підказує йому механично, сливе несвідомо вживать підхожі українські слова живої мови. Окрім того шановний профессор дуже працьовитий, дуже ворушливий в своіх працях, завжди закиданий роботою в Галичині в „Науковому товаристві ім. Шевченка, і в инчих місцях, і на Україні в Київі сам слідкує й падкує коло роботи в редакціях. Ця сила роботи, та ще й строкової [1]) само по собі стає для його завадою (служитъ помѣхою) для обробління своєї мови в писаннях на строк в ці хапані роботі, як кажуть селяни. З цієї причини історичні утвори проф. Грушевського зможуть читати тільки спеціялисти, або люде науки, звикші до усякових актових чудернацьких мов. Його історія Русі—України це останнє слово науки української історіі, але що стосується до мови, то можна сказать, що це остання українська козацька літопись, в котрі усе зведяно докупи, перевірено й переглядженo критично й научно. Але

[1]) Зап. в василькі. повіті. Строковими робітниками звуться ті чоловіки, що наймаються в дідичів на економіях не на рік, а на літо, або на літо й осінь до Покрови.

уся вона написана сливе архаічною важкою, тягучою, неначе якоюсь літописною та актовою мовою,

Окрім слів тепер ніби-то великоруських, але забраних Ломоносовим з української книжньої мови українських вчених XVIII і XVII віків, в історіі д. Грушевського трапляється багацько слів, забраних с сьогочасної великоруської книжньої мови та й чужоземських, і то без усякої потреби, як от: сотворивши собі *в виді* повних *созвучныхъ* (підхожих) національних і суспільних елементів (суспільських часток) громадянства... дальше (далі) *глубоко проникали* (глибоко промикувались; (в Галичині є таке народне слово, є в Словарі Б. Грінченка), *слабше* (слабкіше, менче), для аккумуляції сили *сопротивленія*; самих тих *опорних* точок, потрясене, репрезентація, *кінець кінцем* (въ концѣ концовъ) *уложилася* дуже *незамѣтно* (непримітно). В його безліч великоруських слів, так що на двох рядках слів доконче стремить одно або й більше великоруських слів. Лучче б було, якби проф. Грушевський зовсім не пускав нових слів, бо... він утратив самий инстинкт народньої мови. Ця уся плутанина така далека од української мови баби Мотрі, як небо од землі. І з цієї причини широка публіка не читатиме капітальної праці проф. Грушевського. Пипін в свої „Історіи русской літературы“ каже, що „русскій литературный язик самий пестрий въ Европѣ“... Можемо сказати, що мова в працях проф. Грушевського таксамо пістрьóва, ряба, коли ще й не рябіша й важча, ніж у історика Сергія Соловьева, де за основу покладяна мова „баби Акуліни“. Проф. Грушевський любить писати довгими періодами, і через то в його мова виходе важка, тягуча. Щоб стиль був жвавіший і легчий, треба б поперетинать ці довгі періоди на частки, надвоє або й натроє; треба б частіше ставить точки, тоді мова була б легча й жвавіша. Само по собі, що це можна вробити при другому виданні, подбавши й попеклювавшись при тому й за саму чистоту мови, повернувши йіі з галицької підмови на українську мову. Шановний профессор багацько зробив для української справи, але на наше нещас-

тя і сам не примітив того, що він одною рукою будує, а другою руйнує українську літературну справу.

Його коротка Історія України для широкої публіки написана тільки трохи кращою мовою, і тільки кращою в тім, що стосується до стиля. Стиль в йіі легчий; довгих склáдчастих (сложних) періодів сливе нема. Читається вона легше, бо й сама синтактика в йіі чистіша. Але мову неможна назвати українською, близькою до мови наших классиків, або до вченої мови Драгоманова та д. Комарова. Це та ж таки галицька говірка з усіма йіі прикметами й одли́чками од справдешньої української мови. І тут таксамо скрізь бачимо галицьке—від, сей, житє, житєм (навить замість—життя)! окремо, окремий, очи, на поли, польські паді́жі—на зібраню, завдань, слово—здібний (здатний, придатний), чекаю, тримає, рішучо (наважливо), окремі землі (опрічні землі), ріжні (різні, усякові), трівку (?) форму, у ріжних охорон (оборон, захисту), відомостей; тут є і великоруські слова: в глубину (в глибиню), безповоротно, і грабити і грабувати, постарався (подбав). Вітовт *двинув* на них свої сили (?), чекаючи йіх, (рушив своє військо, сподіваючись йіх). Всеволод, хитрий і *витрівалий* (?); се *подражнило* у Святослава та Всеволода *охоту висадити* його й поділити ся собі його землями. Вийшла якась плутанина: висадить можна на щось високе, на піч, на горіще, на тин, або підсадить когось на віз, на тин, на престол, а с престола можна тільки зсадить, або скинуть. Або є отакі місця: Всеволод сим разом (?), закликав братів грабити. Ярослав *на правду* хотів (і справді хотів); шарі землі пр. Грушевський називає верствами. Верствами звуть довгі рядки снопів в скиртах та в стіжках; верствами звуть—сословія, стани суспільства, і вік людей, однакових на літа: на верстви міряють шляхи; а шарами кладуть в діжки й кадовби капусту й огірки, або яблука та що инче.

Усі ці хиби списані тільки з одного листочка книжки. Синтактика подекуди шкутильгає. Але все таки цю книжку нетрудно читати, бо мова в йіі не цупка періодична, а

уривчаста, а зміст йіі цікавий для читальників, котрі зовсім не знають, або мало знають історію України, то й мусять с труднацією та напруженням читати, хоч в йіі іллюстрації вже недуже гарні й зателепуваті, ніби швиденько начеркані ескізи. Але ніхто с тямущих українців не скаже, що це мова українська. Історія написана ніби для Галичини, а не для України. Навить недосвідні в мові читальники, мало тямущі в мовних сьогочасних справах, одразу стямкують, що це якась мова чудна, навить чудернацька. „Коротевька Історія з старих (давніх) часів", цей загальний огляд укваінського історичнього життя, написаний таксамо нечистою українською мовою, ще й без усякнх фактів, і вона придатна тільки для тіх людей, котрі принаймні вивчили в школі хоч коротеньку „Русскую історію" Іловайського. Добр. Гр. Коваленко написав по йіі такий самий загальний огляд вже чудовою українською мовою ніби-то для народа, але як наш народ не знає ж ніяких фактів з історіі, то й ця книжечка не придатна для народа, бо усякові умовйводи, виводи й загальні огляди без фактичнього оповідання для темного народа все одно,—що й нічого, і він не має української історіі й тепериčки, хоч задля його написали вже багацько усякових книжечок.

І в Літ. Наук. Віст. де ни перегорнеш листки, сливе у всіх сутрудовників мова галицька і то не тільки в статтях, написаних галичанами, але й инчими українськими письменниками, як от статті д. Гретера, написані зовсім погалицький. Мова в його скрізь нечиста, часом чудна й робляна. Окрім чудернацької мови д. Єшпана та М. Дорошенка, чудною дивовижною мовою пише свої статті і д. Ів. Кревецький. Його стаття: „М. Добролюбов і Україна" написана якоюсь мішанкою, сливе по-половині українською й великоруською мовою. В ці статі д. Кревецького стільки великоруських слів, скільки і в д. Грушевського, коли й не більше, як от приміром: *відніся* (отнёсся), *відношенем* (отношеніемъ, стосунком), *блестить* слово, *подрібного* (подробнаго—дрібязковаго), *пасмішка*—насмѣшка, смішки, *недовірчи-*

вість, приймає в *наших очах більші розміри* (зовсім по-великоруському), *пристрастних* (прилюбних), появилось (зьявилось) і т. д. До цього він додав ще отакі галицькі слова: роспука (туга), прояв (замість—про́явків), по нашому—сумашедших, ріжні (різні), ріжниця (різнація, одли́чка), трівала не довго (не раоумію), недоброзичливість (польське), річий (річів), наріча (нарѣчіе), також, появ (появ́ків), назва (назвище), виповів; доривочно—уривчасто. Ці усі хиби списані мною тільки с початку статті на двох листочках.

Д. Кревецький, д. Євшан та д. Залізко, як видно по йіх мові, вийшли з мовної школи проф. Грушевського, бо в йіх така ж сила великоруських слів... І побіч с цім „Кривим дзеркалом“ української мови ми читаємо оповідання д. Коцюбінського „Сон“, переклади Л. Пахаревського та драму д. Лесі Українки: „Руфін і Прісцілла“, написані чудовою українською мовою, такою далекою од мови проф. Грушевського та д. Кревецького, як небо од землі. Тільки в мові д. Л. Українки є одна негарна хиба: на розі дома, на розі улиці; це так кажуть по-польський—ріг дома (угол дома). І вийшло так, що якісь доми й улиці були з рогами, чого нігде на Україні я ще не бачив, бо всередині дома є кутки, а знадвору дома—є угли, а не роги. Мова д. Євшана й д. Кревецького, через безліч ломоносовських та й теперішніх великоруських слів, дуже схожа на москвофільську мову старої галицької партії в йіі органах: „Галичанин“, „Прикарпатская Русь“ й инчих. Але що стосуєтьси до змісту, між статтями д. Євшана й Кревецького є велика різнація: д. Євшан фразьор, гремить ляскучими словами, в котрих хіба тільки випадком трапиться влучна й правдива критична мисль; тимчасом в статті д. Кревецького мисли виложені логічно й ясно, і оцінування поглядів Добролюбова й Куліша на українську тодішню справу в шістдесятих роках, як видавалась „Основа“ в Петербурзі, дуже правдиве й розумне. А д. Євшан нащось прирівнює вірші д. Чупринки до романтичніх утворів Пое і тулить йіх, як горбатого до стіни, бо вони до Едгарда Пое не стусуються

зовсім, як до давнього романтика; тим часом у д. Чупринки зміст віршів в принціпах прогрессивний і сьогочасний. Вірші в його дзвінкі, гладенькі, легкі, але часом трапляються й риторичні, фразисті. Мисли в д. Євшана в статтях складаються без порядку, якось жужмом. Писання його нагадують кудлату й кострюбату ро́звязь снопів, що були звязані слабкими перевеслами, слабко скрученими, і порозвязувались; а в д. Кревецького логично гарно впорядковані мисли нагадують чепурну гарну кладь в довгих верствахъ снопів в стіжках та в скиртах, де зручний укладальник не дуже стісняв снопи, але чепурно саме в міру укладав йіх в верстви в скирті. Але мова... бодай не казать! В д. Кревецького, д. Євшана, як і в д. Залізка та проф. Грушевського мова така сама, як в органах галицькихъ москвофілів.

II.

Ще гірше поставляна справа мови въ газеті „Село“, въ цьому органі проф. Грушевського, видаванім в Київі галичинами для просвіти народа на Україні.

С самого початку видавання цієї газети було доручено українцям. Наші українці видавали йіі чудовою народньою мовою й писали дуже популярно, примитиковуючи мову до невеликого розвитку нашихъ селян. І зміст йіі був цікавий для нашого народа, бо в газеті оповідалось за місцеві народні й текучі українські справи. Було поміщено чимало гарних, часом цікавих статтів по українські історіі, по хліборобству; писали й за споживальні товариства й спільницькі крамниці по селах. Видавали „Село“ правописом кулішівським, не розрізняли дієсловів надвоє по галицькому звичаю. Ставили папір міцний; малюнки були чудові. Коштів не шкодували. Це була така газета, якої на Україні ще не було, та й напевно й не буде. Але... як вона видавалась чистою українською мовою й не проводила мовних галицьких замірів, бо ніхто не міщав у мову ніяких кроків, помешканнів, майже, від-ів, відчитів, і т. д., то... ні с сього

ні с того... вона була одібрана од українських сутрудовників й опинилась в руках галичан. Заправляльником став д. Юрій Сірвй,—і „Село“ почали видавати галицькою підмовою такою, якою пишуть в галицьких газетах, з усіма галицькими словами й формами мови. Зьявились замісць ступінів, сливе, од, цей,—кроки, майже, від, сей, здало ся, пішло ся і т. д. і мова вийшла така, що йіі селяни зовсім не могли розбірать і второпать.

Ми не будемо гаять часу на розбірання цієї нісенітниці—для українського народа і тільки омежуємося выпискою де—яких місців з галицьких статтів от таких: „З галицького сойму (?); має ся бути вже останній сойм, набраний по виборчій основі... Майже половина русинів у соймі се москвофіли, котрі в боротьбі Українців з Поляками „заховуються пасивно“ (?), а нераз і зовсім отверто йдуть ва зустріч полякам. Але витрівала (?) безоглядна (чи необачна, чи щось таке) опозиція, навіть гуртки українців досить дітькливо (?) (це польске слово й міні не відоме) відбивається на роботі сойму і свідчить, що в краю живе нарід (народ), невдоволений... Щоб зломити українську обструкцію, польські верховоди задумують загострити регулямін (сойму). Але треба власне, щоб українські посли не бояли ся сих загострень“...

От якими „загостренями“ хотять годувать наш український народ! Чи думали пак авторі, що селяни на Україні не знають, що то таке сойм, москвофіли, дітькливо, пасивно, обструкція і регулямін? Ціх усіх „загострень“ і я не втямив доладу. І міні ве дивно, що селяни, як казав міні один сільський батюшка земляк с канівського повіта, слухали це „Село“ в хаті, а один з йіх вихопив номер з рук, подер і з досади ще й ногами потоптав. Само по собі селяни перестали читати „Село“, а в містах, як казали міні приізжі волинці, перестали його купувать. Бо д. Сірий наважився, правуючи газетою, завести на Україні газету більше для пропаганди галицькоі мови, ніж для просвітності нашого народа. „Село“ запа́губили самі ж галичини, і одповідальність за це падає на д. Сірого, або на того, під

чиім за́гадом він так робив. Він говоре міні одно, а робить друге, зовсім не те. Це в галичан якась ніби політика...

Замісць „Села“, вони почали видавать газетку „Засів“ с поганими малюнками й на дешевенькому тонесенькому папері. Але й цей „Засів“ видається тільки трохи кращою мовою, і тут проводиться пропаганда галицькоі мови, котру д. Сірий силкувався нахрапом завести і в народі на Україні... В „Засіві“ вже дозволяють тім українцям, що подають статті, писати—цей, це, але йім ставляють скрізь—від замісць *од*, це б то накривають українські дієслови (глаголи) по́кришками, певно щоб селяни самі догадувались, що там всередині замикається, справляють—боятися, на бояти ся і т. д. Сутрудовники галичани пишуть по-своєму, ставляють такі слова, як от: чекати, тримати, майже (сливе) і т. д. чого наш народ не розуміе, та ніхто йому й не скаже йіх значіння. Тут є („Засів“ № 1) такі слова як от: *істнованє* (животіння), нанесено *реакцією*, під захистом *организацій* робітників, ці *групи* (купи), *удобрене* (ви́гнойка), *відкрити*, *насамперед*, чотири (чотирі) місяці, обєднати, обєднаного комітету. І скрізь галицьке—від, се, сю, знань (знаннів), житє, страховане, відкрити,—що не одкриває, а морочить і закриває значіння й тяму слів.

Коли на виставці в Ромнах „Засів“ достав бронзову медаль, то це мабуть за статті українців Ковальова та Щоголева по сільскому хазяйству та садовництву, а не за галицькі статті, написані негарною галицькою мовою, як от приміром стаття В. Л—ка про „Здвиг (?) соколів у Львові“, де стремлять такі слова, як: *культурне* значіне, *ріжні* вистави, концерти, відчити (!?) (читання), *національну свідомість*. Мабуть автор не читав книжечки Грінченка, як треба писати статті для народа. А який в „Засіві“ правопис, як от в словах: обївши (обывши), з'їзд, зїдені, зїдево (зыдено)! Такий галицький правопис, сказати б, буржуазний, а не науковий, це ж якісь загадки та ребуси і то не тільки для українського нерозвитого й темного народа, але й для широкоі публіки.

Добр. С. Руссова таксамо почастувала народ своєю статтею: про „Земський педагогічний зізд“ у Москві, написаною не українською народньою мовою, а галицькою говіркою, де є от такі слова: *найскорше* (найшвидче), *представники* деякі *ухилились*, замість — одхилились, і вийшло, що деякі увігнулись... *рішучого голоса не мали*, (сільські дядьки подумають, що люде з декотрих—або похрипли, або говорили тихо, нишком); не може *тримятися* (цього селяни зовсім не втямлять; і чом би не написать—держаться?), *сучасна* (сьгочасна—було б зрозуміливо); *від* науки, *пропонували*—предложили, бо народ не знає ж латинської мові і т. д. („Засів“ 1911 року № 29). Шановна авторка певно й не читала статтів небіжчика Грінченка, як треба витовмачувать для народа кожну думку, кожну мисль, навить слова, за котрі селяни не знають і навить втямку не мають. Мова в усіх йіі писаннях, загалом сказавши, мішана, нечиста, більше галицька, ніж українська, очевидячки тенденційна, партійна, як мова д. Шерстюка і К°, ще й до того вона с самого початку, вже давно нащось уподобала галицьке слово від, покинувши українське — од, і через це позатулювала українські слова неначе заслонкою навить в свої „Географіі“ для народа. Само по собі вона неповинна б і братись писать книжки для українського народа та для українських дітей.

І в цьому галицькому органі ми бачимо пропаганду галицької мови вже помеж народом на Україні. Видають і тулять його якісь надто вже наівні люде, коли цей журнал буде навить темний та не ясний і для галицького народа. Ці видавці певно і думки не мають про те, щоб писати, загалом сказавши, популярно для народа. Це вже щось дуже скинулось на великоруське „обрусеніе“. І ми теперички на Україні маємо вже двоє обрусіннів... До „Села“ був доданий, як премія, ще й „Народній календарь“ „Село“ на 1911 рік. Нащо він названий народнім, цього ми ніяк не втямимо. Усі форми слів та падіжів—не українські: скрізь бачимо галицькі форми, неначе якісь чужоземські: сей (цей), від (од), засідане, житє, в житю, видань, відродженя, (одродіння) молять ся,

окремо, окремий, пишуть ся; і цім стародавнім не народнім хамлом закидана уся книжечка, і само по собі це все буде стоять селянам (та й не селянам!) на заваді при читанні статтів, гарних здебілшого на зміст окрім статті М. Залізняка: „Українське житє (наші селяни подумають, що то зват. падіж од жито—жи́те!) в 1910 році“. Ця стаття написана не популярною, а галицькою—ніби-то *вченою* мовою, займає четверту частку календаря й написана мовою не для народа, а для інтеллігенції, та ще й галицькоі: тут єсть і *реформи*, і *перешкоди*, і *зорганізований соймъ*, *віддавна* (?), *парламент*, *автономія*, свобода зібрань, факти, *ріжні* сойми, *економічно* - господарські, і *вичислив* (вилічів):, і ось які фрази: вони (посли) рішили як найрішучійше домагатися... багато лиха можуть *усупути* спілки *кредитові*, (це виходить, що багато лиха можуть *всупутъ*, а не одсупуть спілки кредитові), *обструкція* й инчі. Окрім того в автора багацько великоруських слів, як у проф. Грушевського.

Сам автор родом українець, але вчився в Львові і звідтіль вивіз на Україну таку чудернацьку мову, котрою не личить писати не тільки для українського народа, але й для українськоі публіки. Ця стаття певно написана для якогось галицького журнала, але заблудилась й потрапила в... київський календарь „Село“, бо який же селянин, при такому зловжитку української мови, втямить, що то таке Руминія (Молдавщина), якісь безрогі? (свині), якесь загострень (загостріннів) між Руминією й Австрією. Наш народ і не знає, і ніколи й не чув, що то таке Австрія, Руминія, сойм і т. д. Цей добродій видав ще й книжечку в Київі: „Карл Бихер, (переклад, Київ 1011 р. Ціна 60 к.)“. „Повстане народнього господарства“. По теперішньому це значиться: Бунт народнього хазяйства. Ця його кни́жечка написана якоюсь мішанкою великоруського, галицько-українського, та ще з додачею усякоі нісенітниці. Міні здається, що автор, як великий переймач, і до кінця свого життя не виправить гаразд своєі рябоі каліченої мови. Щоб вивчитись гаразд українськоі мови, треба йіхать не в Львів, а на села

на Україні, або читати народні пісні та вчить напамять прозу Куліша або Панаса Мирного.

Ні „Село“, ні „Засів“ по мові не придатні ні для селян. ні для публіки на Україні. Виходе, що такі газетки на Україні „ні до Бога, ні до людей“, ні „Богові свічка, ні чортові кочерга“, як кажуть на селі. І ці наївні видавці тільки дурно гаять час і марно тратять не мало грошей.

Довелося міні таксамо кликать до помочі побічніх добродіїв та знайомих, щоб дізнатись, що воно таке за заголовок статті „Збірника медичної секції“, виданого “Київським науковим тонариством“ в книжці І „Записок“ за 1911 рік: „Походженє кил, відсоткові взаємини та осібности йіх“. Цей заголовок і справді щось „карколомне“. В наш час соткою зветься та міра горілки, що колись передніше звалася крючком, або шкаликом, це б то найменча міра, найменча пляшечка горілки. Колись давно на селі та і в містах було кажуть: оце піду та випью крючок, шкалик, а тепер кажуть: піду та випью одну сотку горілки. Слово похóдження нагадало міні слово похóдить, або пішло, це б то—происходитъ, произошло; але йменя предметне (им существительное), виведяне од слова походить, по-украинський було б—походіння, бо кажуть селяни: міні осточортіло оте ходіння та бігання. В Галичині сотка крон все одно, що сто крон, це б то сотня крон, а відсотками звуть проценти. Як я довідався, це польське слово — „одсетка“, перевернуте на галицьку мову, і вийшло слово відсотка, це б то проценти. Тоді моі знайомі навели мене на думку, що то таке той мудрий заголовок, і що тут певно мовиться не за сотку горілки, а за проценти. І аж тоді ми, гуртом поміркувавши, переложили його по-руському так: „Происхожденіе гриж і ихъ процентныя взаимности (?) и особевности“. Але воно все таки зосталось для нас замашкарованою тайною. Автор само по собі силкувався переложить якийсь заголовок великоруськоі або инчоі статті, і не спромігся цього зробить, та переложив його по-галицький. Так ми й не дізнались, яка мисль замикается в тому премудрому заголовку. Якби автор покинув оті польські й галицькі відсотки і взаємини, та написав натомісць слово проценти, відомі навить кожному українському селянинові, та ще й не ставив приставки—від, а поставив од, то може можна було б стямкувать за дещо, або принаймні догадатись, за що буде мова в статті, написані доволі чистою українською мовою, навить з уживанням скрізь українського *од*, а не *від*, который дуже ганжує неологізми для читальників. А таких невдатних фраз та слів є чимало в „Записках київ. науков. т-ства“, а найбільше в перекладах Тимченка, котрому ми радили б зовсім не вживать йіх, бо він силкувався переложить не зміст текста в оригіналі, а тільки слова. Буквальний переклад нігде в світі не робиться, окрім хіба нас та галичан. Через це таких перекладів в київських „Записках“ неможна читати, хоч ці „Записки“ загалом пишуться багато кращою мовою, ніж львівські „Записки“; але в йіх гарною чистою мовою написані тільки статті д. Грінченка, Ор. Ів. Левіцького та д. Огієнка, а найбільше його оригінальні статті. Він один і единий вживає усі українські народні слова, не гидуючи, не коверзуючи мовою, як роблять деякі добродіі, котрим чомусь не подобаються деякі українські народні слова, як—сливе, сливи, сливинь, хіба, опрічній, окроми. Тут принаймні бачимо синтактику, росклад слів український розмовний і живий, а не якусь робляну галицьку мертвоту, де слова розставляються зовсім на латинський зразець, або роскидані скрізь навманя. Якби галичани писали такою мовою своі статті в Літер. Науков. Вістніку, то йіх вже могли б читать не дуже вередливі українці... Загалом сказавши, мова в „Київських Записках“ настільки краща од мови в „Львівських Записках“, що йіх і рівняти неможна.

Але треба зауважить, що сливе усі переложені статті читать неприємно й важко, а найбільше переклади добродійки Шевченковоі, бо в неі мова галицька, робляна й недоладня.

Добрі й гарні переклади може робить тільки досьвідчиній тямущий письменик, та ще й такий, що має хоч не-

величку творчу мовну здатність, щоб нехибно утворять нові слова, виводячи будлі-яке нове слово з другого, або с коріня слів, потрапляючи на народні приставки й суффікси, котрі доконче повинні буть схожі й анологичні с приставками й суффіксами в народніх словах якого-небудь рядка підхожих слів. В нас це робиться часто навманя. На змість ці „Записки“ і справді, як писав рецензент „Великороссъ“ „составляють счастливое исключеніе между провинціальными изданіями подобнаго рода. (Кіевская Молва), так-какъ в других подобных изданіях часто помѣщаются сырые матеріалы“. Що стосується до правопису київських „Записок“ й инчих органів пр. Грушевського, то мене дивує його галицький правопис Желихівського з безліччю двох точок сливе над кожним *і мяким*. „Записки“ видаються на Україні, в Київі, а не в Львові. На Україні усі письменики пишуть кулішівкою, і ніхто з йіх доброхіть не чепляє й ніколи не чеплятиме такої сили точок над рядками. Це відомо кожному, як відомо й те, що проф. Грушевський усім правує й заряджує і в „Записках“ і в Літ. наук. Вістникові, і в „Селі“. Само по собі видно, що він має по́тяг, та ще й великий до заведіння на Україні в тутешньому письменстві галицького сьмішного й дивовижного правопису, не маючого ніяких научвіх підстав. Правда, що він викинув непотрібні апострофи, але зате ж ми бачимо і в Л. Н. В. і в „Записках“ отакі правописні чудасіі, зовсім не академичні: ве, бе (це дитячі викрики, а не дієслови-бье, вье), пе, пю, бурян, (бурьян), карера, песа, обект (обьект), книжка написана з чутем (с слухом), в житю, застережень, (застережіннів), ослаблень, кроки (ступіні), очи, плечи, на поли, батькови, чотири, матери, чоловікови, і т. д. Це ж зовсім не по-українському, а по-галицькому. Виписую зумисне от таку фразу з Літ. Наук. Вістн.: „Особливо вїла ся їм отая баба. Так уїла ся, що вони асигновали суму“... Я двічі мусів спиниться, щоб розібрать цей ше-девр галицького правопису, поки второпав, що воно за штука. І скрізь натикаесся на слова: від, се, сю, житє, обновленє, житєм,

спостережень і т. д. Очевидячки проф. Грушевський думає, що в Київі він натрапив на добрих переймачів, на якесь тісто, або мякеньку лемішку, с которої можна зліпить, що хочеш, і він заповзявся з цієї причини навчити цього правопису українських письменників, щоб завести це диво і в нас на Україні. На це скажемо, що його праця й його наівні силкування надаремні. Якби в нас писали по—галицькому навить тільки самі отакі слівця: чорни очи, добрі матери. в крови, чотири, дядькови, чортови, то й це одно вже здивувало б або й насьмішило б публіку А то на тобі ще й—„уїла ся, вїла ся баба“! Цю „дурість премудру“ хоч на виставку посилай! І отакі „ребуси“ звуться—*фонетичнім правописом!!*

Видавництва київських „Записок“, „Села“, „Засіва“, Літер. Науков. Вістника—це щось схоже на галицькі мовні школи, заведяні на Україні для навчіння книжньої галицької мови, стиля й правопису. Але в ціх школах мови, заведяних на Україні галичанами та проф. Грушевським, наші українці не вчяться самостійно, доброхіть, а вчяться під наказом (внушенієм), або й під побічнім загадом, по котрому українські письменики й усякові газетні сутрудовники „мусять“ примитиковувать (приспособлять) і свій правопис ніби то тільки до... галицького правопису; неначе б то ця уся задумана реформа стосується тільки до „правопису“, а не до мови. Але такі галицькі слівця, як — від, відродженє, вілвіт, відділ, відчувати, житє, питань, обновлень (!), загострень, дітківо, відомостей, питєм, віттак, прецінь, відтам і т: д.— зовсім таки не належяться до правопису: це зовсім опричні, инчі од українських, наче взяті з инчої славянської мови слова, бо в нас вони виходять зовсім инакше: од, одродіння, одвіт (відвіт), одділ, почувать, життя, питаннів, поновлінів, відомостів, і т. д. Навить побічньому кміті, а не українцеві, усе це кинеться в очі, що заводиться не правопис, а просто галицька недоладня мова.

Деякі українські письменики такі ймовірні, що ймуть галичанам віри, а коли й не ймуть, то, ради заведіння жур-

налів на Україні, мусять коритись і мовчать. Само по собі, що публіка не читатиме ж усяких школьних писаннів та екзерціцій, писаних чудернацькою сьмішною мовою, та ще й недоладніх, просто таки часом схожих на каррикатури на українську мову...

Проф. Грушевський в згадані мною його статті жаліється на нашу українську публику, що вона не купує (певно галицьких) книжок. Але ж українська книгарня (Безак. № 8) стоіть виданнями українських авторів, а найбільше видданнями бувшої Просвіти та дрібними українськими книжками для народа. А наша публіка тепер як купує будлі—яку українську книжку, то передніше розгортає йіі, переглядає, читає, і як книжка буде галицька, то кидає набік, бо с кількох фраз, навить як углядить—*від*, одразу постерегає, якого вона пе́чева, бо за тим—*від* піде низка галипьких слів. Я бачив це в книгарнях на свої очі.

З цієї причини галичини в останній час пішли на хитрощі й позаводили буцім—то видавницькі спілки... в котрих усіх спільників одна людина або дві з галичан. Це щось в письменстві схоже на політичні интриги та хитрощі на виборах в парламент або в сейм. Між усякими українськими спілками, як от „Вік“, „Український Учитель“, „Час“, „Лан“, „Ранок“ тільки одна спілка „Ранок“ завжди видавала добросовісно і книжки, і українських авторів, Драгоманова й инчих, не псуючи йіх мови й правопису. Недавнечко зьявились видавництва „Лан“ та „Зоря“. Це галицькі не спілки, а один, або два галицькі письменики, котрі трошки виправили свою чудну мову, примитикували йіі до української й навить спро́стили правопис, хоч не зовсім, бо зоставили де-які форми й слова і пишуть замість *од*, цей, це, життя, ждати, боявся, держать:—від, сей, се, житє, відчувань, в житю, чекати, тримати, помешканя, бояв ся, кроки й инчі польські й галицькі йім сподобні слівця. Певно це єсть остання по́ступка українцям і „найрішучійший“ взорець для наших українських письменників на будущий час. От видання спілки „Лан“, котра видала книжечки д. Юрія

Сірого: „Крим“, „Подорож (це б..о, Мандрівка) краплі“, „Житє (по нашому це не життя, а—„житье“) ростин“ й инчі. Д. Сірий добренько виправив свою мову. Але в ціх книжечках ми бачимо скрізь усі згадані вище галицькі „по́ступки“ нам в правописі, як от — робило ся, від, сю, відійшов, житє і т. д. і це писано „для українських дітей“! А от видання галицькоі—ніби-то спілки „Зоря“ (№ 7, ціна 3 к. 1911 г. Київ), певно для українського народа, або для українськоі молоднечі, „Морський Гайдамака“ Власка Ібаньєса. В ціх книжечках таксамо натуляно скрізь: від, се, сей, майже, розпач (польське слово,—одчай), пароплав, підприємство й инча нісенітниця в перекладі якогось ніби-то И. Дмитрієва.

Як тільки видавництво „Вік“ роспочало свою роботу, заходившись видавати українських авторів с перелицьовуванням мови (і в моіх книжках), проф. Грушевський намовляв і мене писати оті самі форми й слова: замість українських слів—од, цей, життя, галицькі — від, сей, сю, житє і т. д. щоб надать українські мові галицьке обличчя. Само по собі я не згодився на таке псування осердкової мови, що б то мови сливе усієі россійськоі України до Кавказа, котрою писали на Україні сто год наші классичні письменики, та й я сам тоді вже писав років с тридцать. Я добре знав, що ці усі стародавні слова й форми смішні для нашоі публіки. Окрім того, як письменик і вчитель літератури й россійськ. мови, я був добре досвідчений з історіі усякових літератур, що скрізь в Європі за грунт і основу книжньоі мови були взяті осередкові мови, маючі в своіх формах і лексіці найбільший район, а не усякові дрібні підмови й чудернацькі говірки, а часом мішанки на краях, межуючих з судсудніми націями. Але профессорові Грушевському знать було байдуже за цей письменський загальний закон, бо він передніше од усього історик. А кожний літератор повинен звертати ввагу передніше од усього на мову своіх утворів, дбать за неі й пеклюваться за йіі чистоту й народність. Тимчасом усім історикам байдуже за мову: в йіх на першому

плані стоять історичні події, а не чистота мови й гарний стиль. Окрім того усякі стародавні акти, їх чудна стародавня мова, усякі літописі несьвідомо псують мову їх писаннів. Сливе в усіх істориків мова важка, тягуча, періодична, цупка. Щасливою ви́лучкою з цього правила були історики Драгоманів та Костомарів, бо вони були одночасно с тім і етнографи, збірали народні пісні й казки й видавали їх. Це й є причина, що їх українська мова в писаннях стала й стане, як основа й грунт наукової вищої нашої мови. А проф. Грушевський навить трохи глузує з народньої мови, називаючи їїі мовою „баби Мотрі". І ця помилка завела його книжню мову в якісь пущі та нетри старовинної мішанини. Я вже тоді постеріг і догадався, хто дає направу (настроєніе) спільникам видавництва „Вік", щоб перекручувать мову й форми і в моіх писаннях, і в утворах инчих сьогочасних письменників, та в збірниках, як от „Дубове листе (листя)", Літературний Збірник і т. д. Окрім галицьких видавницьких буцім-то спілочок на Україні недавно виникли й українські спілки, закла́дяні молодими українцями, як от у Полтаві „Украінський Учитель". „Укр. Учитель" видає книжечки зумисне мовою псованою, бо веде пропаганду росповсюження на Україні недоладньої підмови. Для приклада ми виписуемо усі галицькі слова з одної виданої „Украінськ. Учителем" книжечки: „Казки" Братів Гріммів. № 7. Ціпа 3 к. Переклад Гр. Щерстюка: відмовив, „кроків три", відрізнити, спіткала ніч (зострі́ла, захопила), людське помешкання (житло), втікли від свого помешкання, замислився, *наслідком твоєї играшки* буде те... І скрізь стоіть— від, ще й зверху апострофи: б'юсь, поб'ємось, з'явився. Само по собі, що ці казки видані не для дорослих, а для українських дітей, та ще й сільських. І міні одно чудно: ще й досі ніхто нігде не поставив в скобках значіння ціх польских слів—кроки (ступіні), мешкання (житло). Тим-то і до цього часу ніхто з читальників й не знає й не відає, що то за кроки, мешканне, хоч їх найчастіше потріпують де-які письменики. Гарнній же цей „Украін. Учитель", що

напихає книжки для дітей отакими словами, і то не зне́знавки й нетямучести. А от і д. С. Черкасенка книжечку „Яма" (№ 27. Ціна 1 к.) видав той таки псевдо-український „Учитель", де на обгортці вже не написано ні Полтава, ні Київ, ні рік, тільки написано: № 27, десяток перший, кн. 6. Щось воно потаємне й чудне, щось ви́лучене с простору й часу, як буває в декадентських писаннях. Це все видавництво людей партіі з відомими нам тенденціями, котрі вже збанкротовані перед українською публікою. І тут написано скрізь: в'їдливий, від того, брудні, п'є. Усе це написано не педагогично та ще й зумисне, с тенденціею, щоб привчать змалку дітей і молоднечу на Україні до... польських слів, та до—від, сі, сей і т. д. щоб галицька книжня мова знайшла собі вже готовий грунт на Україні й швидче прищепилась.

Окрім ці́х видавництв теперички галичани заходились видавать і пускати на продаж у Київі опрічні книжки й книжечки окроми од усяких видавництв. В усіх їх мова потроху галицька й безпремінно с тіми прекметами, на які намовляв і мене проф Грушевський: скрізь там стерчить— від, се, такі форми, як житє, питєм, робило ся, бояв ся, як от в книжечці оповіданнів добродійки Сулими, де не показано навить, де вона друкувалась, та в перекладах оповіданнів Власка Ібаньеса ніби-то якогось Дмитрієна, і в инчих книжечках. На ціх усіх книжечках написано на обгортці: Львів—Київ, або ще потаємніше тільки — Кнів. Усі вони друковані на гарному папері, як і видання „Лан"; скрізь у тексті доконче прехороші малюнки для іллюстрації зміста, часом і шага невартого, бо по виданнях видно, що потаємні видавці на свою напастливу для нас пропаганду не шкодують грошей і мають чималий засіб в кишенях, хоч вони й несуть велику втрату од недостачі покупців на Україні. Добрящий папір та чудові коштовні малюнки ставляються задля присмаку та для принади, як от, прикладом, рибалки ввечері, напереде́дні удіння, кидають у воду принаду для риби їїі ласощі з вареної пшениці зничайно в тіх місцях, де вони на сідлах улять рибу, щоб рибка заласувала,

швидче вхопила в жабра гачок і попалася в юшку. Але ці наївні хитрощі потаємних видавців не вдалися, бо українська публіка швидко разшолопала й обминає ці зрадливі гачки, закинуті на пагубу українському письменству й примитиковані хитро, та не дуже мудро. На ці гачки та гáки попались тільки непомірковані декаденти та нетямущі й недалекосяглі партійні добродії Лемішки та Лемішковські. утворені з мякенької лемішки, с котроі давня Польща колись наліпила собі добру половину своєі шляхти.

За ці гарні й чепурні галицькі видання на Україні, повидавані для принади, можна пригадать одну приказку: „вміла готувать, та не вміла подавать“, але про ті гарні галицькі видання в нас на Україні можна сміливо сказать: вміла подавати, та... не вміла готувати.

III.

Професcор Грушевський виступив великим діячем в українські справі і в Галичині, і на Україні. Він впорядкував галицькі інституції, зорганизував йіх, позаводив і на Україні видавництва, написав Історію України-Русї, цю капітальну працю по українські історіі, в котрі зведяні докупи і сістематично всі історичні актові й літописні матеріяли, перевірені с критикою й перечищені од плутанини. Але він однією рукою будує, а другою рукою руйнує загалóм українське й своє сукупно з ним будування. Цей орудник його руйнуючої сили є та мова, котрою він орудує сам, котрою написав свою капітальну працю, і тією мовою пише й тепер, ще й має шкодливий замах завести ту галицьку книжню мову й на Україні. Він сам, пробувши двадцять пять год в Галичині й одбившись од українськоі мови, теперички й не знає, та и не хоче втямити гаразд, що сам несвідомо висмикує самий грунт спід українськоі літератури, та і спід своіх виданнів у Київі, копаючи під ними яму. Мова в його виданнях, та і в писаннях намоторених галичанами декотрих молодих українців, така чудна

й погана, і така полонизована і через те навить сьмішна, що публіка на Україні йіх не читає й ніколи не читатиме, бо та мова вже стала предметом сьмішків, та й глузування. Сливе усі перші газети на Україні, писані прихильниками тієі мови, як от: „Вільна Україна“, „Шершень“, „Слово“, „Рідний край“, „Громадська думка“, впали й зникли через свою галицьку мішану мову; бо ширша публіка обсьміяла йіх за мову й одхилилась й одкаснулась од йіх. Те ж саме може трапиться й з усіма виданнями проф. Грушевського в Київі, та й с тіми виданнями українців, що пишуться такою мішанкою, сьмішною для публіки. Через свою не українську мову, а якусь галицьку мишаницю вони не матимуть ні спочування, ні поспіху серед ширшоі публіки. І ніде марно й праця проф. Грушевського, і надаремно пропадуть гроші, змарновані на добрящий папір та гарні малюпки. Такі книжки втратять на Україні свій ринок і зовсім підірвуть авторітет і вартість самоі українськоі літератури; та вже таки потроху й підірвали в наш час... А в Галичині нема справдешнього книжнього ринку, бо там як тільки книжка коштує більше гульдена, то на неі вже нема зàпиту (спроса) в книгарнях, і вона не купується. Українські дорожчі книжки, повидавані українцями в Галичині, роскуповуються не в Галичині, а на Україні.

Деякі добродії пишуть, що ніби то Галичина в будущині ставе Піемонтом для України. Вона й теперички єсть наш Піемонт, але хіба тільки через те, що Галичина має пять оффіціяльних українських гімназій і пять гімназій приватних, 10 кафедр у львівському університеті, два панянські інститути—один у Львові, другий у Перемишлі—для дочок священиків, три (утраквистичні) учительські мужеські семінарії і дві панянські; а Буковина має три мужеські українські гімназії й кільки українських кафедр в університеті в Чернівцях. Але що стосується до літературноі і вченоі мови, то я повинен сказати, що ні Галичина, ни Буковина ніколи не будуть та й неповинні бути українським Піемонтом, а ним була й повинна буть росспйська Україна.

Сто год вже минуло, як почалася й розвивалася нова українська література на Україні й виставила багато талановитих письменників, ще й одного генія поета. Сто год минуло, як Ів. Котляревський покинув старосьвіцьку давнішу книжню мову українських письменників XVIII віку Димитрія Ростовського, Ѳеофана Прокоповича, Моргульця, Сковороди і т. д. і роспочав нову українську літературу, заводячи чисту народню мову, а за ним слідкóм пішов довгий рядок письменників.

А теперички в останній час галичани с проф. Грушевським на чолі напосілись на нас, щоб усі наші письменики писали галицькою книжньою мовою, цією остачею давньої староі „київськоі“ книжньої мови, та ще й прийняли усі грамматичні форми й падіжі галицькоі підмови, де є добра половина польських форм і сотень зо дві польських слів. Вони хотять повернуть назад сливе на сто год нашу вже сформовану й упорядковану книжню мову. Це виходе просто таки смішно, не то що не натурально. Це все одно, якби в Великороссіі зьявились такі безтямкі намагання, щоб великоруські письменики кидали писати сьогочасною своєю мовою і писали старою ломоносовською мовою, або мовою Державина й Тредьяковського, котроі зріклись ще Пушкин і Крилов. Тенденціі галичан і проф. Грушевського просто таки наівні, хоч і знайшлись між молодими, та й не молодими українцями такі, що навить с пересвідченням і вумисне почали писати якоюсь мовною мішанкою, схожою на каррикатуру на народню українську мову й мову класиків. І в їіх вийшла не мова, а якесь „криве дзеркало“ українськоі мови. І хоч би ми й завели на Україні в письменстві ті деякі форми, які накидає нам усім проф. Грушевський: від, сей, питє, житєм, начинань, вимагань, бою. ся, бояти му ся, очи, плечи, тіний, плечий, души,—то й це попсувало б тільки чистоту нашоі мови. Очевидячки, що галичани й проф. Грушевський просто таки хотять підвести мову наших письменників під буцім-то вже виробляну вищу наукову мову в львівських „Записках“ наук. товар. ім. Шевченка, котрих ніхто в нас не купує й не читає, та під мову в „Історіі Україны—Русі“ проф. Грушевського, котру хоч часом і купить хтось, але мало хто їіі читає. Така ж сама доля була б і наших українських книжок, якби ми підвели книжню мову на Україні під цей „*ідеал мови*“. А це була б траурна перспектива для письменства на Україні.....

Въ сьогочасних виданнях в самі Галичині мова не покращала, а погіршла, як я зауважив в № 10, рік 2 журнала „Вісти з Запорожжа“, часопись руханковых (!) пожарних і змагових товариств. В передні статті „Ділами не сльозами“ є місця, которих я зовсім не міг зрозуміти навить наздогад, міркуючи по течіі мислів, як от: „Краєвий здвиг (?) руханкових (?) і змагових (?) товариств Соколів та Січий (Січів), які належять під его провід (?)... Має бути перегляд роботи українського народу на поли (на полі, а то виходе—на поли одежі) вихованя сили, спільноі карности (?) й енергіі. Такий перегляд викаже (по нашому—допесёть: виказ—донос), о скільки дотепер рухливість (рушливість) націі (націі) збільшила ся (побільшала). Шевченко плакав над своім народом (? певно за своім народом). Але зле (погано) роблять *тоті* українці, що звертають цілу свою увагу... на его *прошибаючі* (?) *скарги* (?). Хто *лише тоті* слова має в тямці, попадає в *гризу* (це б то мабуть—впадає в тугу, в гризу, смуток), а *відтак* в *бездільну* (непаче великоруськ. бездѣльник) і безнадійну байдужність. *Єслн* (коли) маємо *станути* (стать) в ряді свобідних народів... *Руханка* (Рушіння) і спорт не є самі для себе *цілию*. Они є лиш ділом (діло), лише *середниками* (способи, орудники), щоби вже в молодім поколінню (поколінні) розбудити *рухливість* (рушливість, ворушливість). *Руханка* (рушіння) і спорт мають викорінити *нахіл* (нахильність) *до кирий*, (?) *непослуху* (неслухання), *безцільности* й *непостійности* (?). Німці старають ся (дбають, пеклюються), щоби в каждім місті були *обширні* (?) *площі* (майдани) до *вправ* (до заправляня, заправляться—приготовляться к поступленію в училище, а заправлялник—це „приготовішка“ по великоруському), ігор

(игрищ) на свободнім воздусі та *рухині* (певно ру́шінні ?); се є салі (зали) до руханки, і т. д. Якби великоруські літератори задумали писать підмовою орловською або олонецькою й новгородською, то вийшла б якраз отака кириня-чудасія, як в „журналі“ „Вісти з Запорожжа“. Це не мова, а якийсь місцевий діялект, яких є багацько в Карпатах. Знов скажу, що „боюся Данайців, припо́сячих нам такі дари“.

За ввесь час, одколи розвивається галицьке письменство, я знайшов у йому тільки трохи більше десятка неологізмів, слів вищого порядку, складяних добре і вдатно, як от: переважно, здійснити (исполнить, осуществить на дѣлѣ), вражіння, переважувати, зміст, вплив, пересвідчитись, неможливий і т. д. котрі й я вживаю в писанні. Решта неологізмів, як от виведяних с польского коріня, невдатна і зроблята не аналогічно с складом народніх слів, як от: завдяки, рухіня, відруховність, проява, виява, розвій, (про́явок, ви́явок, розвиток), руханковий і т. д. Натомісць вони просто таки перероблюють, або беруть силу чисто польських слів: передплата, одсетки, помешканя, передплата виносить (пшедплата виносі), остаточно, старанно, рух, рахунок, рахувать, співчутя, співробітник (спулпрацовнік,—сутрудовник, співчуття (спочування), і т. д. Коли б часом не перевели в Київ і редакцію отієї „Рухіні“.

По грянцях меж двома племями скрізь звичайно буває мова перехідна й мішана, з багатьма словами, не перейнятими зумисне, а споконвічними, загальними для обох народів. Завсіднє неперестаюче поновління й прогресуючий дальший розви́ток мови, котрий завжди буває в осередку нації, не щвидко доходе до окраінних говірок та підмовъ. І недивно, що з ціх стародавніх говірок, як с старого насіння, або дуже старого коріння не виростуть паростки та буйні па́гоння, не розівьеться багата книжня й наукова мова. І ми справді прикмічаємо, що в галицькі мові єсть багацько слів з українськими корінями, але с приставками чудними, неначе зробляними навманя, або перейнятими с польскої мови, як от прикладом: облишити—залишить, об-

стоювати — встоювать, підпріємство (приставка під показує місце на споді, або коло чого, а в цьому слові треба ставить приставку, назначуючу время—перед, пред); відруховність (в Євшана), надслухати (підслухать), усувати—(одсувать, тут польська приставка), відчитати, відчувати (почувать), співчувати (спочувать,—тут польська приставка), і т. д. Приставка від, як і наше од назначує рушіння од предмета, а не в самому предметі, а через те галицька приставка від в народньому нашому слові почувать, чувать (що там у вас чувать?) показує, що людина не почуває чогось в собі у серці, а одсовує почування од себе, або й одганяє од себе рушіння (в слові—відруховність). І для українських читальників отакі приставки здаються чудними, бо ставляють тяму слів напереверт. Черезъ це ж у галичан усі слова, виведяні с польського коріня *рух* (в україис. рух, тільки в однім слові рух—ворухнуться од глагола—ворушиться) виходять просто сьмішні, як у д. Євшана—воруховність, або в „Вістях з Запорожжя“—руханковий (ворушливий, ворушкий), рухливість нації (певно — ворушливість), рухіня, руханка (рушіння, ворушіння), на рухівні (?) — ворушінні, в руши́нні, в ворушні. Те ж саме треба сказати за слова, виведяні с польского — рахунок (о́блічка, о́бліч); тутечки вже виходе чиста польщизна, неначе галичани не знають, що в українські мові є слово—лічить, перелічувать, лік погубив (счетъ), а з ціх слів легко вивести слова: пере́лічка, облічувать, о́блічка, недо́лічка (недочёт). Є ще й старі слова XVIII віка в актах: облік, обліч (счетъ, смѣта). Є новіше—общот (Світова Зірниця). Одже ж з цієї причини галицькі письменики складають багацько негодящих, навіть сьмішних неологізмів, і занадто мало неологізмів годящих, підхожих аналогічно до народніх українських, котрі навить народ одразу зрозуміе, як от—штукарство—(од народнього штукарь), штучництво (од народніх слів—штучний, штучно—искусно, гарно зробляно, або штучний—искусний, прекрасно сдѣланний). Тимчасом в галицьких писаннях і в проф. Грушевського скрізь вживається слово—штучний в значін-

ні—робляний, підробляний (дѣланный, поддѣльный) Може буть і так, що галичани не знають дійсного значіння слова—штучний. Міні казав один чоловік, Василь Савенко, родом спід Камянця: машину привезли таку штучну (прекрасно, искусно сдѣланную), що вона сама друкує, сама й одкидає листки. В київщині слова-штучно, штучний мають значіння—искусный, прекрасный: на іконостасі ряма й зверху янголи виробляні штучно; штучно вирізані листя й квітки. З цієї причини само по собі треба викинуть слово штука, ніби-то—искусство, бо „на штуки“ лічить кожну річ і народ, і треба б покинуть усякі—умілості, мистецтва і писати—штучництво, бо навить селяни легко догадаються за його значіння, за що йде мова, хоч наші письменики не всі догадаються; або взять слово—искусство, щоб не було плутанини в книжках. Ота „штука“ часом плямує й ганжує деякі гарні вірші в Чупринки, і гарні повісті, як от д. Яворніцького: „Де люде, там і лихо,“ де стерчить негарна та „штука“, на котру тільки очі вирячиш з дива. Замісць слова—пристосувать (приспособлять) треба писать народне слово: примитикувать (од митикувать—соображать), або прилажувать, приладить. Слова ці є в народа (канівського повіта), то й видумувать нетреба. Хвалить Бога, що є. Народні слова треба вживать, пускаючи в обертання в письменстві, а не викидати.

В згаданих вище чотирьох галицьких органах, підручніх проф. Грушевському, скрізь вживаються три польські падіжі; на засіданю, на зібраню (на засіданні), завдань, весіль, значінь, знань, до Петербургу, та—очи, на пбли, на печй, поезия, нация, статей, відомостей (статтів, відомостів). Ми вже перелічили в свої передніші статті усі слова, що мають закінчения на ей (людей, грошей, і т. д.) в род. пад. мн. числа. Решта слів на ъ і я мають закінчення в род. пад. мн. числа в українські мові на *ів*; відомостів, значіннів, оповіданнів і т. д. Сам проф. Грушевський і досі вживає в своіх статтях і в короткі свої історіі—слово „змагання“ не як—лайка (споръ), а як—усиленіе держави (зміцніння, подужчання, дужчання). Це робить велику плутанину в голові

кожного читальника, окрім самого автора та д. Шерстюка, бо й він вживає в „Світлі“ це слово не як лайка, а як силкування. Проф. Грушевський ще й досі вживає слово—суспільність (общественность) замісць слова суспільство (общество). Час би шановному профессорові змінить ці слова, що стоять не на своєму місці, і попеклюваться хоч трохи за чистоту українськоі мови, щоб зробить полегкість читальникам. Але видно по його великі плодючісті, що його робота хапана, як кажуть на селі. і через те повна хиб та помилок.

Неможна й наважливо обвинувачувать шановного й працьовитого профессора за важку й нечисту українську мову в його утворах. Він завжди живе у Львові, де чує навкруги себе тільки польську мову, або книжню галицьку. VII том його капитальноі історіі вже написаний трохи кращою мовою, трохи ближчою до українськоі народньої мови. Але й тут стиль в його важкий, який звичайно буває сливе в усіх істориків, окрім хіба Костомарова й Драгоманова. Він любить вживати довгі важкі періоди, як люблять їх німецькі вчені. А щоб мова стала жвавіша й легча, треба перетинать тягучі періоди, одхиляючись од довгих додаткових мислів та думок. Це зробило б полегкість для кожного при читанні його капитальноі праці.

Галицькі органи в Київі з їх мовою й правописом наробили українському письменству багато шкоди, може й непоправноі. Вони збавили й попсували мову наших молодих журнальних письменників, в декотрих механично й несвідомо для їх самих, як механичних переймачів; збили с пуття кількох свідомих прихильників цієї шкодливої сістеми й теоріі механичного зьеднання й змішування двох мов,—галицькоі книжньої, і мови наших классичніх письменників через механичну перемішку слів і викидання українських народніх слів та вставляння натомісць навить непотрібних галицьких, або галицько-польських, чудних і не зрозуміливих ні для публіки, ні само по собі для українського народа. Ця чудернацька мова одбила од українськоі літератури багато українців, котрі читали українські книжки, або мали при-

наймні прихильність до рідної літератури. Багацько українців зневірилось (разочаровалось) в заходах цієї справи й одхилилось од нас. Ця галицька книжня мова дала супротивникам нашим,—правим партіям такий орудник для сьмішків та докорів, направляних проти нашої літератури, котрому позавидував би сам сатана. Це чорні хмари, що нависли над нами, бо їіх нагнали галицькі органи проф. Грушевського й галичан, котрі нахрапом с хитрощами напосілись на українське письменство й наважились завести свою зателепувату мову на Україні. Тепер ми вже маємо одно оффиціяльне „обрусеніе“, а друге неоффиціяльне обрусініння. С кайданів старої всеросійської цензури, що колись в написах на рукописах вимагала од мене: „Не смѣть отступать отъ принятаго правописанія“, наша література викрутилась і вийшла принаймні с чистою мовою. Теперички над нашою літературою вже висне—ще й цензура галицька в Київі, силуючи нас писати галицькою книжньою мовою, ще й правописом с хмарою точок зверху слів. Проф. Грушевський всім українським сутрудовникам натикає тіх точок і перероблює українські форми мови на галицькі: од на від, цей на сей, життя—на житє, начинаннів—на начинань. Тільки одному д. Винниченкові дозволяно зоставить—цей і ці, але решту переробляно по-галицький на—від, житє і т. д., а в його драмі: „Чорний медвідь і біла Пантера вже навпаки: дозволяно йому ставити замісць від—од, але й за те звеляно ставити: сей, ся, замісць—цей. Проф. Грушевський веначе знущається над мовою українських письменників і не церемониться з ними. Бо як у Галичині друковали моі утвори та утвори Коніського, Кримського й инчих, то галичани не зміияли нам—од на—від. І може ми й надеремно винуємо в усьому лиху галичан. Може в руйнуванні української мови треба винувать одного тільки проф. Грушевського... Може то в йому одному причина теперішньої руіни української книжньої мови. Для Грушевського українські літератори—це тільки ніби матеріял, котрий він гне в мові, як схоче, для своєї надібки...

Щоб направить гинучу літературну справу на Україні, професорові Грушевському треба покинуть свою шкодливу сістему силуваного заведіння на Україні галицької книжньої мови й чудернацького правопису, і не гаячи часу, видавати свої органи українською мовою й давнішим простішим і практичнім кулішевим правописом. Галичанам я ражу похопиться з виправкою своєї мови й примитикувать йіі до української мови наших классичніх письменників й українського нзрода. Кожний просьвічений і тямущий український письменик, свідомий в справі виробління книжніх мов в европейських націй, зроду-звіку не згодиться писати галицькою провинціяльною підмовою й книжньою мішанкою, недоладньою й чудною і по етимології, і по свої латино-польські синтактиці. Кожний тямущий і просвічений наш письменик йтиме, і повинен йти сьлідком за мовою наших переднішних классичніх письменників, за мовою Котляревського, Куліша, Шевченка, Глібова, Ол. Стороженка, Панаса Мирного, Карпенка-Карого, Кропивніцького, Коніського, Грінченка. Бо так воно повинно буть. Не можемо ж ми зріктись йіх мови з українськими формами й синтактикою, як зразця для нас. Галицьку мову прийняли тільки декаденти, та напахались нею механично наші молоді переймачі. Бо молоднеча звичайно буває не дерзка на вдачу й необачна—од недостачі літературного досвіду.

Зразці наукової мови нам (і галичанам) дали вже писання Драгоманова, проф. Пулюя, проф. Студінського, Ом. Огоновського, Олек. Барвінського, д. Комарова, д. Єфремова, д. Лотоцького, проф. Кримського, Леон. Пахаревського, Т. Осадчого, д. Яворніцького й инчих. І українцям, і галичанам треба йти сьлідком за ними, а не сьліцкомъ за проф. Грушевським та чудернацькою ніби-то науковою мовою Львівських „Записок наук. товариства“. Цю мову треба зовсім занехаять, як невдатну, нечисту й черезъ те чудну, обважняну то великоруськими, це б то старокиівськими словами, ломоносовщиною, то неологізмами, виведяними то с польського коріння, то з великоруського, якимись—річницями, наріжними

ка́мінями, двигачами, рухінями, настріями (направа), устроями, тяглістями, і. т. д.

З галицьких письменників вже добренько виправили свою мову д. М. Венгжин, Юр. Сірий, д. Порш, д. Рудницький, (Кбр. географія України), д. Стефаник, д. Олекса Ремез, („Ковбок. Літ. Наук. В. 1911, кн. Ш). Його карпатська казка „Ковбок" написана талановито й гарною українською мовою, тільки шкода, що він не ставить принаймні в скобках значіння декотрих карпатських слів, як от—ледінь (по—венгерський) парубок, молодець, планина—рівні терраси на горах, боса́ги (сакви́), працюючи в бутинах та при дарабах, (цього й я не розумію). Шкода, що усі ці письменики дають неприємне галицьке обличчя свої мові словами, надіжами й приставками - від, сей, майже (сливе), жите, в житю і т. д. І тільки д. Микола Венгжин та буковинська поетка Ірма Остапівна зовсім добре виправили свою мову й пишуть простою кулішівкою. Такою мовою Микола Венгжин недавнечко видав в Чернівцях свою книжку під заголовком „Ганна Барвінок". (Чернівці. 1911 р. ціна 80 соткін—35 коп. Весь дохід призначений на зберігання могили Куліша). Д. Ірма Остапівна таксамо видала свои вірші під заголовком „Китиця незабудьків (Чернівці 1911 р. ціна 30 сот. 25% на українські школи в Галичині й Буковині) с переднім словом М. Венгжина. В ціх обох книжечках і проза, і вірші написані гарною, зовсім чистою українською мовою навіть з усіма йіі формами—од, цей, життя, ще й без розривання дієсловів на частки, бо автор пише; не боімося, шукатимете а не шукати мемо, боімо ся і, т. д. Д. Маковей таксамо може писать чистою українсьаою мовою, але з якоісь првчини він знов пише галицькою мовою.

IV.

Решта періодичних українських виданнів видається українською мовою з українською синтактикою й з українськими етимологічними формами й кулішевим правописом або

тільки з одніею точкою над і, або з двома точками для назначування ї йотированого. „Рілля", „Світова Зірниця" й український одділ в „Почаєвскихъ Извѣстіяхъ" видаються дуже гарною народньою мовою і дуже добре й педагогічно примитиковані до невеликого розвитку селян. „Дніпрові Хвилі", „Світло", „Рада" таксамо, загалом сказавши, видаються доброю українською мовою, але не скрізь в статтях однаковою: де трапляються статті або дописи з Галичини, там буває неначе накладяна латка: зараз око натикається на якусь инчу, не народню, якусь робляну синтактику; слова поскладяні по латинських зразцях, неначе перетасовані, а далі підуть—від, майже, сей, ресторації й инча нісенітниця. Галицькі кореспонденції треба доконешно виправляти, або й перекладать на українську мову, щоб не нашкодить нам, не сьмішити публіки й не одхилить йіі од українських виданнів. І галичанам нема чого зобіжатись за це, бо в нас публіка завсім инча, і вона знає тільки мову свого народа та мову українських классичніх письменників. Само по собі в ціх органах зразцевою українською мовою з йіі усіма формами пишуть тільки талановитіші літератори, котрі ніколи не приймали галицькоі сістеми змішування двох мов в одну загальну книжню мову, як от д. Л. Пахаревський, Т. Осадчий, д. Єфремов, д. Комаров, д. Жебуньов, проф. Кримський. В инчих сутрудовників, котру статтю ни розгорни, переднііше од усього стикаєсся з модніми польскими слівцями або й галицькими, а не з одповідніми йім українськими.

От приміром вже в 1-му номері „Світла" за 1910 рік в передні статті „Наші завдання" стоять слова: неграмотний—непісьменний; единий вихід ми бачимо „в змаганнях" до освіти; тут замісць—в потягах, в силкуваннях стоіть слово змаганнях, це б то—в „спорахъ", в сперечанняхъ, або й лайці: це совсім так, як в Історіі України проф. Грушевського.

Розгортаємо й читаємо статтю д. Гр. Шерстюка, написану гарним жвавим стилем, і тут намощено от такихъ спотикачів: „одстоювали" широкі „кола" людности (встоюпали за широкі масси, гурти,.., національне „чуття"—(національ-

ный слухъ) — почування; переконали б—(польське) пересвідчили; впевнили рух (польс.)—рушíння, прагне (польс.)—жадає, на перешкоді—на заваді, навіч—уявки, злочинця—(польс.) лиходія, пожиточною—(польське) корисною, також—таксамо; роскривати очі—росплющать очі, яскраво—яро, йскряно, окремішність—опрічність, окромішність (це мій неологізм, перевернутий на галицькй лад), завдячувати—дякувать, прикростей—прикростів, зупинитись—спиниться, старанно—вважливо, оздоблено—(польск.) прикрашено, с спочуттям—с спочуванням, статей—статтів; його (Грінченка) змагання будуть нашими змаганнями: це в перекладі буде: його сварки будутъ нашими сварками, а не силкуваннями. Ця плутанина мови нагадує плутану мішану мову д. Петлюри. Автор певно хапав свою мову не в Полтаві на Кабіщанах, вбо Павленках, а виписав ці старі давні мариновані консерви мови з Австрії, бо широка публіка й наш народ не втямить, що то за „споры“ (силкування) булы в д. Грінченка, котрі стали й нашими „спорами“. Треба було сказать—силкуваннями. Чи можна ж на цей раз винувать нашу публіку?

Розгортаю книжку далі й читаю статтю д. О. Руссової, і тут бачу плями в мові, звичайні в усіх йіі писаннях: в охоронних школах (ecoles gardiennes)—це б то доглядальних школах; від них—од йіх, рахування—лік, лічіння; майже—сливе, зрахувати—перелічить, лягло тягарем—вагою, відокремилась—одопрічнилась, одокромилась; мешканців,—(пол.) жителів, жильців; окремою—опрічнього; навчення—навчіння, зупиняється—спиняється, постійні—завсідні, обговорюються—обмірковуються, а не оббріхуються; виконували обовязки—сповняли, робили повинності; помешкання—(польск.) квартира, житло: мусить бути—(пол.) повинно буть, рух—(пол.) рушíння. І в ці статті якийсь винігрет, вйхопляний з галицьких книжок. І скрізь у статті стоіть від замість—од. Д. Руссова й досі пише неначе для загинувшої через таку погану мову „Громадськоі Думки“, ще й досі не покинула своеі шкодливої для України тенденції. Збавила вона й свою „Географію України“, отим *від*: (від хати, відкрив, і т. д. так що сільські школярі не розбірають цього й кажуть міні, що це *видъ* хаты, *видъ* оселі, це б то лице, фасад, передній план. Це гарна українська педагогія! В д. С. Черкасенка („Зануда“ ст. 41) мова чистіша, але й тут є маринати, як от: довкола—навкруги, роспачливого (польс.) життя—одчайного; сестри стислись, *зжускли* до фізичного *вчуття*; (я нічого тут не разберу); Михайло мешкав—жив, кватирував; не рухаючись, не ворушачись; руки рухались—руки ворушились, рушáлись, також, і т. д. І скрізь у його стоіть замісць—од, від, але мова в його все таки трохи краща, ніж у передніше згаданих мною добродіів. Та і в решті в усіх статтях в ці книжці мова чистіша, ніж у д. Шерстюка та д. С. Руссовоі, котрі ніби зумисне заповзялись робить пропаганду на Україні галицькоі книжньоі мови з йіі полонизмами. Д. Шерстюк та д. Руссова, як і пр. Грушевський, через свою тенденцію, однією рукою будують, а другою руйнують нашу письменську справу.

Перечитав я першу книжку „Світла“ за 1911 рік. Що стосується до зміста статтів, то треба сказати, що ця книжка складяна дуже добре; увесь матеріял примитикований дуже вдатно до сьогочасного сумного становища українськоі народньоі школи, вся вартість котроі в наш час тільки в тім, що вона навчає дітей читать і писати, це б то випускає йіх письменними і нічого не дає для розвитку йіх розуму й для проясніння йіх світогляду. Синтактика в усіх статтях українська, народня, бо сливе усі статті писані українцями, окрім першоі в книжці статті Я. З—кевича, мабуть галичанина, (а може то й сам Шерстюк) написаноі такою галицькою мовою, що цього писання неварто було б і друкувать у книжці для українських вчителів. Але... цей номер складав редактор д. Шерстюк, а шкодливі тенденції його нам відомі добре.

За рік мова в „Світлі“ зробила кільки ступінів уперед; але тільки в кількох невеличких статтях мова чиста, зовсім гарна, бэз усяких хиб у словах; навить у ці книжці подекуди поставляно—од, а не від. Стаття д. С. Шелухина

„Школи за 2000 років до наших часів“ написана гарною мовою, дуже легким народнім стилем, що рідко тепер трапляється в наших пісьмеників. Але і в його є прим'ішка, шкодлива для мови, є тенденція зьеднання „гороху с капустою“, це б то української мови з книжньою галицькою. Автор ставить більше галицького—від, ніж українського—од, ще й подекуди трапляється сливе половина стародавніх—сей, се, сі, чого вже нігде нема в инчих наших газетах і в книжках; трапляються галицькі падіжі: цілей, древностей—цілів, древностів; галицькі форми: визволе́ння, задоволення,—визвоління, польські слова—переконаннів (пересвідченнів), розрахувало (полічило), яскравий (искряни́й); окремо (окроми), свідоцтво (засвідчення), більше всього—більше од усього і т. д. Без ціх хиб мову—д. Шелухина можна було б назвать зразцевою. Автор навіщось вливає „нове вино в старі міхи“, але в ціх старих міхах нове вино тхне, або принаймні одгонить скислим вином...

Стаття д. С. Руссової „Загально—Земський зьізд“ написана трохи кращою мовою, ніж йіі передніша стаття, за котру я вже казав передніше. Але і в ці статті мова нечиста, повна галицьких та польських слів, хоч йіх тут вже менче. В ці статті, що міні аж дивно, замість українського—*повинно буть* скрізь стоіть польсько—галицьке *мусить бути*, як прим'іром в таких фразах: „Не мріі мусять бути перед зьіздом, а реальне діло“. По—український це виходе: не мріі (винуждены) силувані буть на зьізді, а діло. Отака нісенітниця! Серед земців, каже вона далі, було чимало Маршалків (?) обік (побіч) с панством. Хто знає в нас, що то за маршалки? неначе—маршали! Замість слів—ступіні, марить, вона пише—ступні (це сліди ніг од ходи), мріяти. І скрізь у неі—окремо, також, майбутне (ніби—то будуще, а воно значиться—вѣроятное). Багацько в неі отаких невдатних слів: нахил—нихильність, бо нахил—це *уклонъ* дна річки, як от—спад гір; на перешкоді (на заваді), одстоював школу (встоював за школу), більш усього—більш од усього; польська—розмаітість, відокремленість—одопрічність,

пропонував—предложив, чекати, виголошували—оповіщали, керують—правують, настрій (направа), окремий (опрічний, нарізний) і т. д. Одним словом, усе в авторки подавньому. Бо шановна авторка при завсідньому пробува́нні в городах зовсім одбилась од народньої мови, ще й до того скрізь у неі стоіть—від, тільки часом подекуди кинуто українське—од. Шановна авторка вже не може одрізнить українських слів од галицьких та польських, і через це—йіі нетреба б зовсім писати книжечок для дітей і народа. Я радив би авторці давать свої статті спочатку якому—небудь селюкові, щоб він перечитав йіх і показав, котрі слова українські, а котрі галицькі й польські, щоб можна було пускать йіх до друку. Авторка багацько написала статтів і могла б таки добре прислужиться українським справам, бо дуже падкує коло цієї справи; але с причини, показаної мною, вона шкодить тільки чистоті української мови.

В решті статтів цього номера мова гарненька, але скрізь, сливе в усіх авторів вона засмічена галицькими або польськими словами, котрі й досі теліпаються в статтях декотрих українських журналів. Якби такою мовою писали галичани в Літ. н. В—ку, то, як на йіх, це мова була б гарна. Але в журналі для сільських українських вчителів мова повинна буть чисто українська, щоб вони, читаючи „Світло“, не набрались з його усякого мовного непо́трібу (дряни) й самі зберегли чистоту рідної мови й мову своіх сільських учеників.

До мене заходить чимало приізжих людей с провинції, котрі часом читають міні, або зоставляють для прочитання свої писання. Декотрі заходять на одвідини, щоб познайомитьси, або побачитись. Заходять иноді й сільські вчителі. Волиські, київськи й херсонські вчителі розмовляють чудовою чистою українською мовою. Але оце недавнечко зайшли до мене два учителі с полтавської губерні, зовсім ще молоді хлопці, діти селян. Як заговорили вони зо мною, то я аж здивувався! Мова в йіх була така, якою теперички пишуть у „Раді“ та в „Світлі“, щось схоже на мову д. Шер-

стюка: чую в ці їіх розмові—від, відпочив, окремо, окремий, помешканя, також, перешкода, перешкаджає і т. д. Це мене дуже здивувало. Може то були птенці гнізда д. Шерстюка і К°. Я питаю в їіх.

— Невже це в вас на селах так кажуть: від, відчепився окремі.

— Ні, в нас кажуть—одчепився од мене, окроми, таксамо, теж,—кажуть вони.

А нащо ж ви так чудно говорите?—спитав я в їіх.

— Бо так пишуть в українських книжках, а ми думали, що так треба теперички говорить, як пишуть; бо й поруський говорять таксамо, як написано в книжках.

— А чи зрозуміють же вас школярі, якби ви такою мовою вчили їіх у школі, казали б їім: відхилив, відчинив, відповів, окремо?—спитав я їіх.

— А хто його зна, чи розібрали б!

Я кажу, що в Германіі є навить закон, щоб вчителі вчили в сільских школах такою мовою, якою говорять їіх вченики, це б то говіркою тієі місцини, доки навчять школярів читати й писать, а не книжньою мовою, котра од часу Лютера за 300 год вже далеко одійшла од народньої мови по всі Германіі. Це задля того, щоб школярі як можна швидче й лучче навчились читати. Я, знаючи гаразд, що розбірають сільські школярі, а чого й зовсім не розуміють, витовмачив їім цю справу й выяснив, звідкіль то сунеться на Україну така мова, як от: окремо, окремий, від, мешкання і т. д. В розмові виявилось, що вони читаюгь „Раду“, а в ці газеті пишуть такою мовою, і вони наівно думали, що мова „Ради“ дає зразець, як треба говорити по—вченому, це б то літературною мовою. Бо авторітет книжки має велику вартість і значіння для трошки просьвіченої людини, доки вона натрапить на таку газету, як було „Село , де мова зовсім чудернацька й незрозумілива. Тоді чоловік з досади кидає їіі, а як він нервовий і нетерплячий, то з досади в нестямці дере їіі на шматочки, пошматує й кидає додолу.

„Світло“ видається задля сільських вчителів і здебільшого читається таксамо сільськими вчителями. Просвітній ценз їіх відомий: все це молоді хлопці с сільських школ, діти селян, а найвищу просвітність мають хлопці з учительських семинарій, рідко духовні семинаристи, що стають за вчителів на якийсь там час, доки не займуть собі місця на якісь парафіі. Авторітет журнала та книжньої мови для їіх не малий; окрім того це все люде молоді, перейнятливі, слабкі й мякі на вдачу, гнучкі, як теплий віск. „Світло“ своєю негарною, нечистою мовою може зучить їіх до такої мови, якою само по собі не говорять їіх школярі. І... тоді вийде, що ця ламана мова в школі буде все одно, що й... „великорусскій языкъ“.

І редактор, і сутрудовники „Світла“ повінні ж знати, що в дитячому мозку в школярів лежить вже готовісінький матеріял слів, набраних од батків, що слова—це ж образи, схопляні через прийняття вражіннів од околишніх предметів та обставин своєі місцини, і вже лежять напечатками, як в фотографіі, в великому скупчувальному мозку, де само по собі нема ні—помешканя, ні окремо, окремий, ні кроків. А вчителі повинні примитиковувать свою мову до готового природнього запасу в головах дітей, до мови школярів, а не до книжньої галицькоі чи великоруськоі мови.

А тимчасом в „Світлі“, не вважаючи на загалом гарну мову врівні з другими журналами, скрізь натикаєсся на чудні галицькі слова: є там і „обговорювати (—оббріхувать замісць—обмірковуть), і оголошувати, оголошення (оповіщать, оповістка), юнацтво (молоднеча), юнак (парубок), розрахувать; є навить галицька каррикатура, — відчував (почував), відповідав—одповіцав. А в д. Я. З—кевича є ще кращі штучки, зовсім таки не педагогічні, як от: відокремлення—одопричність, відчувалося—почувалось, змагання зберегти сили (споръ, лайка, замісць—силкування); це якраз так, як у пр. Грушевського й Шерстюка; примусово—силувано, виконує—здійснює, й инча страшна нісенітця, котрі місце в Літ. Наук. В—ку, а не в педагогічному журналі для українських

вчителів. „Світло“ не навчить мови, а збавить мову наших сільських вчителів через... свою тенденцію.

Мова в статті д. Чепіги; „Увага і розумовий розвиток дитини“, стоїть окроми од усіх статтів, не вважаючи на йіі важний зміст. Перші дві давніші його статті навить неможна було гаразд зрозуміть, за що йде мова. Цілі фрази в йіх були віби виписані с книжок, де часом траплялись такі, що між ними не було ні якого логічного порядка, неначе вони були вихопляні то в одному місці, то в другому й механично стуляні докупи. В ці останні статті мисли вже виложені принаймні логічно, і можна розібрать, за що йде мова. Але і в ці статті все одгонить чимсь сирим, неначе мисли виписані звідкільсь, вихопляні сирцем і скомбіновані та стуляні докупи в рядки ніби механично. Так і видно, що талановитий автор, здатний до абстракційного думання й маючий потяг до философіі, ще гаразд не перетравив в свої голові (не переварилъ) цієі ваготи думок таких вчених, як проф. Сікорський, Р. Гаун, або Дж. Стюарт Міль; і в його статтях ми бачимо неначе вихопляний буквально самий оригінал тіх вчених з йіх вченою мовою, до котроі ще не досягла українська, не дуже—то развита мова. Усе це схоже на переклад та ще й на галицьку, а не на українську мову. Авторові треба передніше добре вивчити предмет, свідомо перетравить (переварить) зміст його, то потім вже буде легше виложити це усе в формах мови, білше самостійних, і все це тоді вийшло б багато простіше й ясніше. Авторові треба писати так, як пишуть в гімназіях „переложенія“, це б то переробку „своіми словами“ статтів, або оповіданнів, написаних книжньою мовою. І тільки тоді його статті будуть простіші, ясніші й популярніше написані.

Про мову д. Чепіги неможна навить говорити, та ще й на лихо він збився на полонізми й на галицьку книжню мову; в його скрізь стоіть: примусований (силуваний), затримувати (задержувать), зокрема (особливо, особніше (сквир. пов.), польське—дотик (доторкання), почуття (лучче б вже писати—осязання, церков. сл.), виконання—здійснення; та ще

він пише слово *штучний* в тямі—робляний по—галицькому, а воно на Україні значить—прекрасний, *искусно сдъланный*. От і розбірай, як знаеш! В його все виходе, ніби *примусовне*, це б то по—нашому—силуване й робляне, та ще й чудернацьке.

Ми покажемо кільки чудних хиб в самі його українські мови, як от: складувати—складать, (велик.-рус. складывать), обмежується, треба казать — обмежовується; слово—уявлювання виведяно од глагола *уявловать*, якого нема в україн. мові, а є тільки—уявлять та уявить, як неможна виводить слова—прославлювання, бо в мові нема нігде слова *прославлювать*, а є тільки слова—прославлять та прославить. А як йменя предметні (сущест.) виводяться найбілше од дієсловів вида закінченого, то треба писать—уявління, як от народні слова топління, мочіння, а не уявляння; бо є ж різнація між словом—спасіння (за терпіння Бог дасть спасіння) і словом *спасання* на водах. *Пізнати* предмет—як пише автор, буде не по—українському, бо кажуть в колядці: „Ніхто тиі не дізнався божої тайни, як дізнались два янголи, з неба летячи“. Треба писать—дізнався (узналъ), дізнання за щось (познаніе). *Вчуття* — це зовсім і не почування, і не — ощущеніе, а те, що чоловікові тільки *вчулось*, як він часом не дочуває добре, це б то не те, що і справді було, а щось инче, що тільки здалось, вчулось комусь. Автор скрізь переплутує слова: почуття, чуття, почування. Почування (народнє)—чувство, чуття—слух, почуття це—ощущеніе, бо кажуть же: я чую, я чуткий на вухо, і кажуть—я чую холод в ногах, почув холод в пальцях; а для однісі вже одли́чки сло́ва чуття—слу́х треба б писать—почуття холода в тілі, це б то—„ощущеніе“ холода. Од слова—почувать вид закінчений буде—почу́тить, почу́тив щось [1]).

Є в „Світлі“ ще одно невдатне й препогане галицьке слово—„приблизно“, складяне с цер. слав.—приближатися,

[1]) В Харківщині та й на Південні Волині замісць слова—опамятався, кажуть—очутився (в д. Грінченка і в заслав—пов.)—опомнился.

а в великор. мові є слова—приблизительно. Це без приставки—*близно* та й близительно зовсім чудне. В нас є слово—наближаться, наближиться. Кажуть: „не совайся до мене! не наближайсь! бо як дам кулаком, то й ноги задереш. Од цього дієслова можна вивесги наріччя—наближно, але найкраще б писати—близько до чого—небудь. Один чоловік казав міні в Білі-церкві так: наш старшина на зьізді все бли́жить до других старшин, котрі змовились обібрать в Думу лідей мірних. А колись казали так: „азъ, буки, єита, ижиця—дубець до спини ближиться".

На обгортці „Світла" надруковано: „Український журнал.... для сем'і і школи". На окраінах, в Харківщині та в Галичині є слово семья, а в Кременчугському пов. ще кажуть—посемейство. На Україні скрізь кажуть—сімья. Слова семья та посемейство—це остача давньої українсько-славянської мови, ще не перетворена на український самостійний зразець, як от слово—сімья. І через це с книжок треба зовсім викинуть і ту сем'ю, і посемейство, як слова ваймаючі невеликий район, і писати—сімья́ з мяким знаком для одлички од слова—сі́мя, конопляне насіння. З апострофом ця сем'я, сем'і просто таки смішна. Цей апострофічний ребус показує, що в „Світлі" панує й правує партійна людина, котра згодилась з галицькими радикалами, і певно й заприсяглась заводити на Україні й галицьку книжню мову, і оті апострофи. Ці апострофи ще тільки й зостались в „Світлі" та в „Раді"; їх ніхто не прийняв. А за мову в „Світлі" скажу, що як колись українці в державні думі подадуть заявління, щоб у нас була народня школа, принаймні на селах, українська, то знайдеться такий добродій, як Пуришкевич, висмикне с кишені „Світло" і тільки прочитає трошки с статтів д. Шерстюка або д. Руссової, щоб заціпило нашим думцям в роті... І буде знов програна справа за українську народню школу. Праві партії недурно ж вже продражнили мову наших тенденційних письменників—воляпюком. Та й наша широка публіка надавала їм багацько усякових прізвищ. Наші справі ще й до того

таки багацько шкодять і наші українські провинціяли, котрі пишуть часом своіми говірками.

Справа видання білоруського органа народніх вчителів „Родной Ніви" ведеться краще, ніж справа видання „Світла". Мова в йіі, як і в инчих білоруських журнальчиках, чиста, народня, центральна, хоч на Білі-Русі народніх говірок вдвоє більше, ніж на Україні. Окрім того в білоруссів нема *своєї Галичини*, нема побічнього шкодливго впливу, хоч і вони переймають декотрі українські неологізми, перероблюючи йіх по свої фонетиці з *дзеканням*, як от і я вживаю с півтора десятка вдатних галицьких неологізмів. Опріч того „Родная Ніва" невеличка й дешевша од „Світла", саме по засобах убогих вчителів. Тимчасом „Світло" по ціні недуже то придатне для кишень наших надто негрошовитих вчителів, для котрих воно й видається, що стає для йіх чималою завадою при виписуванні „Світла". Лучче було б, якби „Світло" видавалось менчими книжками. Ще добре, що галичани не пишуть для його статтів. Якби з його повикидати усі вище згадані мною хиби й галицькі слова, а найбільше в статтях д. Руссової, Шерстюка, д. Черкасенка, д. Шелухина, та повимітать тенденційне недоладнє—від, то вийшла б гарна й чиста, сказати б *нормальна* українська мова, якою певно б видавались усі українські періодичні видання, якби тільки... проф. Грушевський не роспочав своєї мовної пропоганди на Україні. С показаної причини „Родная Ніва" має теперички 3,000 пренумерантів, чого не має наше „Світло", та навряд, чи й матиме стільки...

Був час, коли редакція „Ради" перша од усіх газет обчистила свою мову од польских слів, змінила навить галицьке від на українське од. В теперішній час мова в „Раді" знов повернула назад, знов засмічується давніми хибами це вже другим нападом. Котрий номер ни візьми, скрізь зарябіє в очах од натиканих полонізмів і всякої нісенітниці. От у 43 номері за 1911 минувший рік в статті д. А. Василька ціла низка таких слів: вчення—вчіння, юнак—парубок, часописи—часописі, істнують—животіють, настроі (направа)

і чуття (слухъ)—направа й почування; набуло вичи (не розумію, що воно таке), небавом (певно незабаром), також витримає—таксамо видержить; ухвалено—затверджено, відгуки—одгуки, явище—зьявище, відношення—стосунки, кроки—ступіні, відріжнити—одрізнить, приблизно—близько, ріжниці—різнаціі, одли́чки.

В статті д. А. Ярошевича ми бачимо ту ж саму галицьку плутанину: населе́ння — населі́ння, рух — руші́ння, на Поліссю—на Поліссі, прирахувати—прилічить, нетривалість (не розумію), вирахувати—вилічить, пересічно (хто його знає, що таке).

Як бачимо, в „Раду“ знов вертається мова д. Петлюри, д. Руссовоі, Шерстюка і К°... с польськими словами, кроками, пересічно, відіграти і, т. д., неначе в давніші „Громадські Думці“, котру облаяла й обсьміяла в свій час українська публіка в листах в редакцію. Писали ці статті галичани або може якісь инчі провинціяли. Але таким авторам корреспондентам треба сказать, що вони, тулячи такі слівця в своіх статтях, одбивають читальників і через це дуже шкодять українським газетам. Але... певно й сама редакція „Ради“ потаємно спочуває таким тенденціям, бо от в № 191 „Ради“ сливе скрізь натикано слів—від, відкриття, зустрівся, зупинився (зострівся, спинився) сумніву—(вагання), зьізд „уникає“, це по—українському—всисається, як вода в землю; тепло вникає, дощ уникає в землю,—кажуть на селі. І скрізь стоять слова — також, лиш один (тільки один); окремо (окроми), окремий, прирахувати, вирахували, неначе в українські мови й нема слів—прилічить, вилічили, ще й до того сливе зовсім викинули українське од, і скрізь ставляють галицьке—від. Це вже винна редакція. На мене находе острах, що редакція йде небезпешним шляхом для газети на будущий час... повертаючи мову не уперед, а назад. Мова знов стає в йіі галицькою.

Як я перечитав останні номері „Ради“, то мушу признаться, що душа моя заскорбилась. При нові редакції мова в йіі йде не вперед, а назад, бо все стає більше та більше

галицькою, а не українською. В № 290-му передня стаття написана не українцем, а гзличанином: тут є сумніви (вагання), що відпадають сами собою, і зібрань (зібраннів), і румянцовський *розгром*, і *остаточний, яскравий, ухвалили* (ствердили), за скільки днів (за скільки день), *рішучих* заходів, які *штучно* побілшують ціни (по народ. мові це значить—прекрасно (а не-искуственно) збілшують ціни; земство вказало (показало), сельського (сільського), відмовлятись (одмовлятись), *підтримати* національну гідність (?!), піддержать (що таке *гідність*, один Бог знає, певно—придатність; продуктом такого настрою (добутком такоі направи) і т. д. А далі начитуємо ще поганче: в организації (народньоі спілки католиків в Відні) зустрінете ви великого *обшарника* (?!) поруч робітника (*поруч з робітником*); що то за обшарник? як дізнається за це наша публіка? мешкання (житло); дружно посилають (?), оточення (око́лишність), майже (сливе), окремо, що об'єднує ці ріжні (різні) верстви, верст (верстов); лучить йіх (злучає), нарада (порадə), законним шляхом обтяження податками ціною на 100 милійонів богачами (багатирями) лиш тільки на злидарів; *кожна се'мя* (сімья), відчувати (почувать), протягом 1 року (в протязі 1 року), двї *се'мї* (дві сімьі), населеня (насеління), писань (писаннів), уклінно прохаємо і т. д. і т. д. Ця мова гірша од тієі, которою писали колись в „Громадські Думці“ та в „Рідному краі“. Це і справді не українська мова, а криве дзеркало йіі. Один добродій пише з Батурина і не лічить грошей, а рахує. І скрізь в номерах сила галицьких слів, скрізь поставляно не од, а від. Поставили—од тільки тричі, неначе „Рада“ наважилась вмерти, та й іде до смерти швиденькими ступінями. Для нашоі публіки ця мова зовсім неприйнятна, бо сьмішна, чудна і... незрозумілива. Таку мову можна назвать тільки страшним зловжитком українськоі мови. І скрізь стремлять апострофи, неначе людям мало букв у азбуці! Це щось гірше од мови давньоі „Громадськоі Думки“, ультра—галицьке!! Це і справді якесь чортовиння з бутвинням, під буцім—то українським соусом.

І в „Раді“, і в „Світлі“ не позначується ніякого поспіху в українські мові; та при їйх потаємних потягах та тенденціях і неможна сподіватись кращої мови. От де причина, що знов зовсім викинули з газет і журналів українські слова: лічить, таксамо, теж, сливе, од, окроми, опрічній, рушитись, рушаться, ру́шить, руша́ть, порушить, ворушить, вагаться, вагания, житло і т. д. Торік за передиішого редактора були писали в „Раді“ частенько—бье, пье, пьеса, пієса, пью, сімьі, а теперь скрізь запанували галицькі апострофи: п'єса, б'ють і т. д. що само по собі не дає полегкости при читанні. Ці ж „партійні“ штучки,—апострофи скрізь видержані і в „Світлі“. Тільки в ціх двох виданнях й зостались оті ребуси моднього правопису з усіх київських виданнів.

„Рілля“, „Дніпрові хвилі“ видаються найкращою українською мовою й без апострофів. Але і в „Ріллю“ вже промкнулись слова, як от—відповідь, від, а в „Дніпрових хвилях“ деякі добродіі вряди—годи вкидають від замісць—од, а декотрі, як от д. Краснопільський та д. Жимгайло й Ѳ. Жученко хоч пишуть прехорошим стилем, але навіщось плямують свою мову словом—від, та ще й сістематично, скрізь. І в цьому журналі вряди—годи трапляється ніби пляма: це корреспонденції з Галичини, та статті добродія Жимгайла, в котрих суспіль натикаєсся на такі неенародні форми: відомостей, статей, завдань (відомостів, статтів, завданнів), вступле́ння, заведе́ння (вступлі́ння, заведі́ння). В рядку таких слів, виведяних з дієсловів, треба писати *і*, як воно стоіть з наголоском, як от—вчіння, завідомління, зьявління, уявлі́ння, а буква *е* вдержується там, де вона трапляється без наголоска: пересві́дчення, засві́дчення (свидѣтельство), і т. д. Навіть д. Руссова в свої статті в 2 № за 1912 рік помістила статтю, написану вже кращою мовою. Тільки вона й тут пише слова: виконать, виконали замісць—артисти грали, грачі грали, співці співали.

Вилучивши (выключивъ) з загалу вище згаданих мною талановитіших літераторів, як от д. Кримський, д. Єфремов, д. Жебуньов, д. Пахаревський, д. Т. Осадчий, д. Дорошенко, д. Яворніцький, М. і Я. Новіцьки й инчі, ми можемо сказати, що решта письмеників в київських українських виданнях скрізь щедро сипле оте—від, навить в книжечках для народа й нещади́мо псує через це часом чисту, гарну мову навить в виданнях петербургського „Благот. об. изд. украін. книжок, як от в книжці С. В. Бородаєвського „Про кредитні кооперації“, де ми натикаємось на таку штуку в заголовку: „Чим відріжняється устав кредитного товариства від позичково-зберегательного“. Це б то по нородні мові — Чим одрізняється устав кредит. товариства од позичкового. Для народа здаватиметься, що відріжняється,—це щось таке, що одріже ножем. Такі галицькі слова, як ріжні, відріжнятись і т. д. усім здаються чимсь таким, що воно щось „ріже“.

Ще не так давно в журналах усі дочиста́ ставили—біля, побіля замісць—коло. Тепер це тоді модне слово вже усі покинули, і всі пишуть—коло. Натомісць теперички пішла поведенція на слово—від, як і на приставку „зу“ в словах—зупинятись (спинятись), зустрічатись (стрічатись, зострічатись). Цього польського „зу“ наші переймачі набрались од галичан, з галицьких книжок. Навить у д. Старіцькоі-Черняхівськоі аж тричі написано—кроки, і єсть ця нісенітниця—„зустрічає“. (Л. Н. Віст. кн. 3 і 4). Щось патологічне ми бачимо в усіх ціх письмеників в йіх поплутані мові.

Врешті треба щиро признатись, що українська література в наш час знаходиться в великі небезпешності. На неі впало несподивано таке лихо, що визволиться од його буде трудно. Для нашоі українськоі літератури настала якась „Велика Руіна“ на свій опрічній письменськпй лад, яка була для соціяльного життя України в XVII віку, як на Україні було два гетьмани, і меж Москвою й Польшею тяглися войни за Правобережню Україну. Галицька агітація не дрімає й шкодить нам гірше од староі цензури, бо викопує під нашою літературою таку яму, в котрі можна поховать і занапастить, може й надовго, усю українську літературу; вона висмикує спід наших ніг самий грунт, це б то народню мову. А мова,

слово це ж велике діло. З ним неможна легковажно й легкодумно поводиться, як робить проф. Грушевський с своіми підручніми йому галицькими сутрудовниками. В нас тепер зосталась одна й єдина національна прикмета—наша мова. Щоб поправити й направить нашу пісьменську справу на переднішу добру путь, треба самим галичанам, не гаячи часу, зараз заходи́ться виправлять свою поплутану недоладню книжню мову. Д. Франко писав ще недавно, що в галицьких школах погано вчять україньскої мови, направляючи мову на стародавній зразець. В галицьких гімназіях певно недобре поставляна справа викладів україньскої мови. Треба давати виучувать напамять не тільки як можна більше вір шів з україньских классиків, але й ури́вкін зразцевої україньскої прози, та ще й загадувать писати переробки тіх уривків—своіми словами (переложенія). Може аж тоді галичани виправлять свою синтактику й не писатимуть такої нісенітниці; як от: „приіхало двох людей; за чим же тут гонить (гониться) поет? він чекає на мене; я шукаю за книжкою; він станув, він паде (падає) на коліна; діточим голосом („Засів", у Ковальова), це стануло так (польс. станенло); він стремить до села, вертає домів, я спімнув (вспомнилъ) і т. д. Галичани, проф. Грушевський і партійні україньскі йіх побічники й прихильники може й самі гаразд тому невідомі, яку велику одповідальність за будущу справу україньскої літератури вони беруть на себе...

Д. Грушевський вчинив таку плутанину, такий за́колот в україньскі літературі на Україні, наколоцькав такої джумиги, що про теперішню книжню мову можна прямо сказати народньою приказкою: що горо́д, то й наро̀д,—що редакція, то й свій опрічній правопис і навить опрічня мова. А наша публіка, само по собі не знаючи докладно цієї пісьменськоі спѐречки, усю пеню скидає на усе сьогочасне україньске пісьменство загалом, не одрізняючи правого од винного, і дає свій загальний присуд і о́суд. Бо вона мабуть думає й гадає, що усі україньскі теперішні літератори змовилися,

зьєднались і згодилися писати галицькою чудернацькою мовою та поганою мішанкою.

Врешті усього ми не маємо на думці зовсім одопрічнитись од галицькоі літератури, але самі галичани вже давно одопрічнили свою книжню мову, та й тепер одопрічнюють своє пісьменство од українців, бо наша публіка не може читати йіх книжок через чудну, нечисту, а часом і сьмішну для нас мову. Ще не так давно йіх журнали, як от „Цравда" й „Зоря", видавались кращою мовою, так що українцям ще можна було йіх читати, бо мова в йіх була більше народня, і синтактика мови в роскладі слів була народня, а не польско-латинська, де слова якось чудно перемішані й перетасовані, як трапилось. Але це було в передніший час, в писаннях недавніх переднішців (предшественниковъ) д. Грушевського, д. Євшана та Кревецького й инчих.

Тепериньки вживають в своі розмові сливе усі не тільки молоді, але й старіші українці от які слова: від, мешкання (житло), рахувати, рух, мешканці, помешкання, перешкода (завада), перешкажає (заважає), переконатись, переконання (пересвідчення), посада (місце, служба, уряд), також, сумнів (вагання), подорожувати (мандрувать), тягар (вага), виконать (здійснить, вдатне слово, пущене Ів. Белеєм в „Ділі" ще в 1884 р.). Про грання на сцені замість—виконав роль треба писати—удавав, або грав, удав роль; кажуть же на селі: він удає с себе дурня (изображаетъ дурака), а бо приставляється дурнем; треба писать: артист удавав Макбета дуже гарно: не писать—чекати, тримати, трімкий,—а ждать і т. д. Зовсім не вживаються слова ні в кого с пісьмеників, неначе йіх і в мові на Україні нема: микаться, вмикуваться (мішаться, вмішуваться), лишень, лиш (дай лиш міні), а замість йіх пишуть галицьке (воно ж і великоруське, як от: один лиш день); промикуиать, одмикувать, окроми, опрічній, митикувать, або мидикувать, примитикува́ть (приспособить), лічить, облічить, перелічить, облічувать, жадать, жаданий, одчай (розпач), ступіні (в д. Л. Стар—Черняхівськоі скрізь польські кроки), завада (завада—пише тільки д. Гол. в „Світ.

Зірниці), притичина (є тільки в д. Огієнка й Плюща); викинули слова: ждать, держать, дерзкий і пишуть скрізь сливе усі—чекати, тримати, трівкий і т. д.

С такою амуніцією в українських журналах та книжках українська література далеко уперед не забіжить, бо ця галицька й польська вантага (груз) поламає нашого воза. А на мій погляд, ця вантага—це просто таки сміття, що засмічує нашу мову.

Декотрі галицькі неологізми невдатні й навить непотрібні, як от—зокрема, зосібна, бо їх збудування не має аналогічних слів в живі українські мові; треба ставити замісць їх—особливіше або особніше (сквирс. пов.); замісць зателепуватого—зовнішня політика, треба писати загрянишна, або околишня політика. Галицький неологізм попередники (предшественики) неможна назвать підхожим і вдатним. Теперички в Київщині слова—попереду, уперед назначують тільки місце, а не час: йди бо попереду, уперед! А для назначіння часу вже кажуть: це було передніше; передніші люде жили довше, ніж теперішні. І через це замісць—попередники (предшественики) краще ставити слово—передніщі, або передніщники. Слово—попередник наводить на думку такий втямок, що це той чоловік, котрий іде попереду, як от слова передня́к, а в поділ. губерні—напередня́к. Передняком звали чумаки передню паровицю в валці, запряжену здоровими бадьористими волами, котрі йшли швидчою ступо́ю, і за ними швидче поспішала й уся валка. Передняками й попередняками можна назвать прогрессистів, людей передових в ідеях, передовиків.

Якого лиха накоіли галичани своєю мовою й своїм вмикуванням в українські видання, за це міні казав один інтеллігент, котрий живе на селі, приіхав до Киіва, углядів вивіску, де було написано великими буквами: „Українська книгарня“ (на Великі Владим. улиці). „Накупив я, каже він, усяких українських книжечок, і вхопив кільки номерів журнальчиків, бо я їх і не бачив, і не читав. Вертаюся додому, читаю,—і тільки з дива очі витріщив. Що це за мова!

Що воно таке? Такою мовою размовляють ті словаки—венгри, що розвозять у нас по селах усякий крам. Читати ціх журналів я не міг і тільки дурно гроші потратив.

І недиво, що він не міг читать „Українськоі Хати“ бо натрапив на статтю д. Євшана (№ 6. 1910 р.): „Головне, чим люде звичайно захоплюються в мистецькому (художньому) творі, і на що звичайно звертають свою ввагу—це само *виконання*, способ *представленія* (великорус. слова)... коли власне зразуміємо її (поезіі) псіхичні мотори, той *настрій*, який *безпосердно* випереджує саму поетичну концепцію, а далі зможемо відчути (почу́тить), як щось дійсно реальне—*тло* (польс.—фон), *підклад* (підбійка) *настроєвий* поетичного твору,—тоді слова набірають далеко (багато) більшої сили. Романтизм є світ души, *укрите* (скрытое—заховане) житє її серця. Головним елементом його є *неопредѣлимое стремлінія* (великорус.), містичне єство серця“. І справді той добродий тільки дурнісінько стратив чимало грошей на номері журнала та за таку статтю, писану ніби якоюсь чужоземською, ніби словацькою пополовині з великоруською мовою. Його мова це вже не криве дзеркало українськоі мови. а карикатура нашоі мови. Д. Євшан своєю мовою дорешти може роспудить українську публіку, як буде друкувати свої страшні статті в українських журналах.

За мову москвофільских галицьких газеток небіжчик Пипін в свій час написав в „Вѣстникѣ Европы“ статтю: „Особый русскій языкъ“, і дав такий прйсуд, що москвофільська мова така робляна та вигадана, що йіі не читатиме ні Україна, ні Великороссія. Про мову проф. Грушевського, та тіх, що вийшли з його мовноі школи, д. Залізка, д. Євшана, д. Кревецького й д. М. Дорошенка таксамо можна сказати, що в йіх „Особлива, ні то великоруська, ні то українська мова“, така робляна й мертва, що йіх писаннів ніхто з охотою не читатиме на Україні.

До яких хиб допроважує переймання чужомовних ко́рінів з чужих мов, ми бачимо в рядку слів, виведяних галичанами с польського коріня—рух та ріж (ґо́ż, ружни—раз-

ный): руховність, руховний, рухіне, рухає, наріжний камінь (д. Грушев.), ріжниця, (різнація), ріжні (різні), відріжняти (одрізнять). Деякі добродії просто таки кажуть міні, що як вони читають в галицьких книжках оті згадані вище слова, то їм уявляється, що хтось когось ріже. Сказать поправді, і міні спочатку таке уявлялось, як я вперше колись давно читав галицькі книжки. Добр. Порш любить вживати слово—ви́разник, переробивши великоруське славо выразитель (ви́явець, од слова виявлять), і воно вийшло не українське слово ви́явець, а ніби якийсь чоловік ви́разник, котрий або лічить виразки́ (рани, болячки, як от окуліст, або сам робить виразки, як хірург. Переймання слів з чужих мов та позичка чужомовних ко́рінів для утворіння неологізмів може дуже пошкодить наші пісьменські справі й спаскудити книжню мову, що вже й трапилось в галицькому пісьменстві. З безпешністю для української мови можна брать слова з церковно-славянської мови, як брав їх Шевченко та Квітка-Основяненко, бо тільки ці слова не псують гармонії й тона української мови. А не роблять вони дісгармонії не через те, що ми звикли до їх і розуміємо їх, а по самі вдачі славянської мови, бо в наші мові є дуже багато і синтактики, і слів, і форм, і падіжів церковно-славянської мови. Може буть, що колись давно, може й за часів Нестора літописця, і пізніше в XIV та XV віках, ще й говорили таксамо, як і писали українською мовою сливе пополовині з церковно-славянською мовою, бо і в козацьких думах XVII віку є багацько славянських слів, як от множество, много і т. д.

Слова, котрими теперички назначують втямок (понятіе) —„искусство“, як от умілість, мистецтво (на правоб. Україні кажуть—митець, а не мистець, це б то майстер на всі руки, на все, або—„ловкач“), що до „искусства“ зовсім не стосується; а слово умілість це те ж саме, що й уміння. Препогані галицькі слова—істнувати, єстнувати треба доконче замінить українськими народніми: животіть (существовать), животіння (существованіе), життя, або живіт (жизнь), бо в Черніговщині кажуть: це було—за жи-

вота нашого батька, а не за життя. Та і в Київщині співають пісню: „Ой слаба ж, слаба! либонь я умру... Підіть приведіть попа і дяка, нехай же я роспишуся хоч за живота“. І в Галичині втямлять ці слова, хоч там їх і нема, з церковної воликодної пісні: „і сущимъ во гробѣхъ животъ даровавъ“. На що вигадувать сьмішні й зателепуваті слова, коли вони є в народні українські мові? Ще, хвалить Бога, що вони є.

Слова—стремлення, або стремління, він стремить до города, значать по—українському „торчанье“; *торчитъ в городъ*, а по—нашому це значиться—стерчав, він стерчить до міста. Виходе щось справді дуже сьмішне. Стерчять, стремлять кілки в тинах, віхи, сохи, стовпи, соняшники на городі, і мова про їх стерчання й стреміння може буть ясна й зрозумілива для кожної сільської баби. Слово стремитися, стремленіе, як і слова—восхищевіе і восторг церковно-славянські, та ще й стосуються до христіянського аскетизма. Коли в церковних книгах написано: душа стремится къ Богу, стремленіе горѣ, або къ добру, ко благу ближняго, то ми розуміємо це „стремленіе“ вгору, вверх до Бога, до неба, як до перводжерла усякого добра й любові; але в такому значінні, як ці слова вживаються в галицькі мові й тепер, ніхто не уявляє собі „стремленія“ по горизонтальні лінії, а по сторчові, вертикальні. Слова—восторг та восхищеніе вживаються в мові в житіях та в легендах про аскетів подвижників. В житіях пишеться так: „Авва Антоній, або инчий авва вночі бысть *въ восхищеніи*, або бысть *въ восторгѣ*, і бысть восхищенъ, і бысть в раю“; це б то його душу хтось „восхитилъ, восторгъ“ (одірвав) од землі й переніс у рай, де одному авві янгол навить дав повну хустку яблук. Авва прокинувся вранці, почу́тив пахощі яблук і побачив в свої келіі хустку, повну яблук. В теперішні великоруські книжні мові ці слова,—восторгъ, восхищеніе, що буквально значять—вириванни, піднімання (апостолы въ субботу восторгаху класы і ядяху) вживаються в тямі зовсім инчі, як найвище почування радощів або почування од вражіння великої краси

та приємности само по собі не од райських яблук, а од чогось зовсім не аскетичною; не од раю, а приміром од опери, або гучного бала. Але ті усякі—стремленія, восторги, восхищенія взяті в значінні зовсім инчому, і вони й досі не заміняні великоруськими народніми словами, або одповідними вдатними неологізмами, над котрими великоруські письменики не морочили голови, і за котрі й досі не подбали. В нас вживають для назначування цього втямку слова́—за́хват або захопління. Слово за́хват більше підхоже до народніх слів, бо під Київом кажуть: як що гарне й добре, то люде купують на—за́хват. З цієї причини я застерегаю наших письменіків, котрі мають потяг до переймання таких великоруських слів, як от—стремління, настрій, (або польських, як от потяг—поівд) зовсім не зачіпать чужомовних слів і не виводить с польських корінів—неологізмів, щоб не наробить плутанини в свої мові. Чужі слова, як і люде, повинні буть незачіпальні, мають таксамо свій закон „незачіпальности особи“ і можуть добре помститись за непрохану зачіпальність, засмічуючи инчу мову, як от—*рух*, виразник, *ружни* (ріжний) і т. д.

Цей закон, здається, зовсім не писаний ні для галичан, ні для проф. Грушевського, а найбільше для д. Залізка та Євшана, в котрих великоруських слів хоч лопатою бери. Та ще ця біда гірша од того, що вони втулюють і польські і великоруські слова в грунт своєї провинціяльної мови. Щоб сказали читальники в Россіі, якби хто-небудь почав писати орловською мовою, перехідною до української, або новгородсько-олонецькою? В орловські губерні приміром кажуть так: мая сястра ня хоча оставаться в Кіевѣ, завтра ѣдя дамой, а мой муж сидитъ дома только днёмъ, а ночью карауля на базарѣ“. А от зразець мови олонецько-архангельської, недавно записаний д. Ончуковим в олонецкі та архангельські губернях в віршах, „Былины, или старовинки“, та і в розмовні мові. В биліні про „Бутмана“ цеб-то про гамбургського німця Андрея Бутенанта, котрому Петро Великий дав право копати залізну руду в олонецькі

губерні, Бутман каже: „Ужъ и силушкой ноньце цари сильнѣ (ы); ужъ и смѣтоцькою цари посмѣтливѣ (ы). Отъ ты ой надёжа православный царь: ты съ яросью Петръ Алексѣевичъ... Ты попомни-ка, какъ во той во ёрды (орды) тебя *хто* же *оттуль* (так кажуть в радомысл. пов. київ. губ.) *тогды* (так кажуть коло Камянця в подол. г.) повыкупилъ? тебя *хто* жъ *оттуль* повыручилъ? Царь каже, що Бутман „пропилъ де всю сбруню лошадиную, пьётъ трои сутоцки“.

А отъ зразець розмовної мови коло м. Олонецка, як селянин росказував Ончукову про Бутмана. Бутман говоре до мужика: „я, скаже (каже), безъ царя буду заводы вести. Я вотъ дѣлаю тони (мережі). А мужикъ въ отвѣтъ: „чортъ, скаже (каже), буде этта—не тони; да лѣшей, скаже, буде этта—не рыба.

Придуркуватий наймит Бутмана Бенка, як насунули хмари, кидає вгору сокиру й каже: „молчи! (хазяіне), скаже; бѣдной Бога не убью“, то есть—погоди! не убью ли я Бога [1]).

Ця архангельсько-олонецька мішаниця великоруської говірки з додатком українських слів, котрих багато в північні далекі говірці того краю, дуже скидається на письменську мову в статтях д. Євшана. Щоб сказали в Великороссіі, якби хто написав і видав книжку па оті говірці? А д. Євшан надаряє українську публіку достоту такою страшною нісенітницею, та ще й с претензією, щоб і українці писали такою мовою! Його мову й мову д. Залізка можна прирівнять тільки до чудернацької мови „епохи Петра Великого“, це б то за першу половину XVIII в. як звичайно звуть цей період дивовижного початкового туління великоруської письменської мови ще—до виступління в письменстві Ломоносова й Державина вже аж за царици Єлисавети та Катерини II. Мова Євшана й Залізка так і викликає недоброхіть в памяті видану в той час книгу: „Приклади, како пишутся компліменти и епістоліи разныя“, або мову указів і листів Петра Великого с такими словами, як от елоквенція,

[1]) Вѣст. Євр. 1909 г. октябрь, стр. 681.

прédіки (проповіді). Петро В. в своему листі до олонецького губернатора князя Ромодановського обертається до його с титулом: „Его благоутробію“.

Мішаниця мови в утворах д. Євшана й галичан з чудернацькими, силувано стуляними словами, с польськими й галицькими етимологічніми формами дуже схожа на мову в оффиціяльних докладах, писаних до Катерини II „птенцями йіі гнізда“. В 1766 році генерал-губернатор Малороссіі, відомий Румянцев пише в своему листі до цариці, що на виборах в Комиссію, по відомому „Наказу“ объ Уложеніи—„на Обрядѣ выборовъ“ въ Почепі, в Харкові та в Ніжені виявилось в шляхти і в козаків „умоначертаніе прежней казацкой старины“; і—„что лутчіе господа по звыклости своей, считаютъ свої давніе казацькіе законы хорошими и не хотять приймати в Наказѣ обѣщанныхъ блаженствъ для всѣхъ“. Українську мову проф. Грушевського можна поставити в аналогіі с тодішньою книжньою великоруською мовою, або з українською мовою в написані с початку XIX віку „Исторіі Руссовъ“ Конисського. От тоді ще в двадцятих роках XIX віку пісьменські праці проф. Грушевського читались би залюбки, бо така мова в той час на Україні може й не здалась би чудернацькою. Хіба б може витріщали очі на „очи, плечи, від, віттак, звідтам, відріжнятися, бояти муть ся, відродженє, відвіт,—як на щось дуже вже не книжнє й провинціяльне, схоже на провинціяльне радомисльське та олонецьке—оттуль, откуль, тогди, і т. д. Але я повинен сказати, що українська мова, скільки йіі єсть в „Исторіі Руссовъ“ Конісського, краща, ніж в „Історіі проф. Грушевського, і стиль в йіі багато легчий і жвавіший.

В „Дніпрових хвилях“ спочатку йіх видання в статтях була мова гарна й чисто українська без полонізмів і з усіма народніми формами, навіть з—од, одчинив, і т. д. Але згодом потім зьявились в газеті ніби латки: то були корреспонденції з Галичини, писані галицькою мовою з усякими звичайними в йіх галицькими хибами в мові, як от від; та й д. Краснопільський та Ѳ. Жученко, подаючи статті,

написані гарним жвавим стилем, скрізь ставляють галицьке *від*, замість—*од*. А потім зьявились статті галичанина д. Жимгайла. Статті, як рівнять йіх з галицькими зразцями мови, написані добре. Стиль йіх гарний, український; синтактика загалом таксамо українська. Але в його мові ще трапляються полонізми й галицькі ідіоми от такі; діло не посунулося а ні на крок (ступінь), тай (та й) Гриць, *по році* (через рік) шкільної науки *вертав до дому* (це б то вертався додому); що переймаються правдами науки (проймаються). Є в статті й польські падіжі:—в керуванню, в навчанню дітей, та заведенню культури (заведінні); повістей (повістів), і всякі польські й невдатні галицькі слова з чудними приставками: зустрічатись, зупинятись, спізнати діло (зострічатись, дізнатись за діло), в зарахуванню (в залічівві), переконує нас (пересвідчує), настрóю (направи), перешкода (завада), стремління (потягу), поневóлення (заневолíння), віддаватися (оддаватись), помешкання (житло) і т. д. Одним словом, є усі ті полонізми, що вживають галичани, і чого не врозуміє наша публіка та й народ, бо цей журнал здебільшою виписують селяни. Мова д. Жимгайла псує гармонію мови в журналі й може пошкодить йому таки добре. Бо ці усі хиби й помилки вже давно обсьміяні нашою публікою, або обганяні й облаяні. Ми радимо д. редакторові, для збереження репутації журнала й для захисту од занепаду й людського глузування, справляти ці слова на українські, котрі в народні мові животіють і тільки дармують, мов покладні гроші в банках, мов капітал, не пущений в живе обертання.

Замість чудних галицьких слів — перейнявся ідеєю, думкою, відчит, треба писать: пройнявся, проймається ідеєю, читання. Моі гості часом инколи переглядають номері „Дніпрових хвиль“, котрі лежять на столі. Їім кидається ввічі заголовок „Відчити“, бо стоіть навидноті, як заголовок, надрукований великими буквами окроми од текста.

— Що це за слово? чи отчёти, чи що?—питають у мене.

Я й кажу: зьміните галицьке від на українське од, і вийде—одчити. Але вони кажуть, що не втямлять значіння

слова—одчити. Та й не диво, бо приставка од чи від в усіх славянських мовах назначує рушіння осторонь од предмета, а не до предмета, або рушіння в самому предметі. Галичани не потрапляють ставити приставки.

Таких добродіїв, як „рух, ріжний, та від“ треба зовсім вилучить (исключить) з українського письменства, бо вони страшенно шкодять чистоті української мови. Добродій рух, як вхопляний в полон з чужої мови, вже помстився за його крадіжку, як Самсон над филистимцями, наплодив цілу серію слів просто таки дикнх прояв (чудовищ) і сьмішних, як от: руховний, відруховність, рухінє (рушіния), рухаються, а д. Ковалів, (Засів № 29) пише: гусениця „рухає“ своїм гострим „краєм“, це б то ворушить свій гострий кінець. І в „Світлі“ є це—вони рухаються. Це „вони рухаються“ (ворушаться) було обсьміяне ще за життя М. Старіцького двадцять год передніше. Нехай собі галичани вживають—від, але це слово нехай зостається й надалі провинціяльним, і не претендує стати всеукраїнським, бо Україну Господь не скривдив в йіі багаті мові. В нас є свої одповідні слова - і од, і окроми, і опрічній, і нарізний, є навіть слово—лічить, бо всі ж скрізь лічать гроші, що вже наші газетчики дорешти повикидали, певно щоб збіднить багату українську мову...

V.

В декотрих наших письменників я прикмітив навить щось патологичнє в мові. Один українець каже міні: „такі міні противні слова—хіба, сливе, окроми, що ви йіх нігде не знайдете в моіх писаннях“. Я питаю в його:—а щоб ви сказали, якби Андреев або Л. Толстой сказали, що йім противні слова: развѣ, почти, отдѣльно? А він тільки дивиться на мене та й каже:—нічого не сказав би. Другий добродій каже міні, що слова—опрічній та зависність (канів. пов.) погані. Але с такими вередами можна дійти до того, що й уся українська мова здаватиметься йім поганою. Патологичня мова небіжчика М. Старіцького відома кожному.

Колись Тарас Шевченко казав: „Доборолась Україна до самого краю; свої діти гірше ката йіі роспинають“. Само по собі він натякає на дідичів панщаників. Тепер в нас роспинають вже саму народню мову, та ще й нахрапом, необачно, навить не думаючи й не гадаючи за саме животіння нашого письменства, як люде надто вже наівні. За мову наших классичніх письменників ніхто й не дбає й не думає, неначе йіх і на світі не було, і навить потроху псують йіі при виданнях. Чудні ми люде!

„І на сторожі коло тебе поставлю слово“! пророкував Шевченко, бо знав, що наше слово єсть великий і єдиний захист, велика сила, котра тільки й зосталась у нас, як орудник нашої народньої просвітности, розвитку й широкого массового прогресса. У нас проф. Грушевський с компанією „Ихъ благоутробій“ і галицьких, і українських партійників необачно ламають і трощать цей захист на сьмішки та на глум усі Україні й... йіі ворогам.

І вийшло так, як казав Шевченко, неначе він за це все знав:

Дурні і гордні ми люди
По всіх шляхах по всій усюді!...
Сами для себе живете,
Заплющивши письменні очі,
А на громаду хоч наплюй—
Вона капуста головата!...
Не дурень—сам собі міркуй...

Про наших газетчиків і справді можна тепер сказать:—а на українську публіку—хоч наплюй, бо вона—капуста головата. Один добродій таки й признався в статті з гордовитою щирістю, що, мовляв, видаючи „Громадську думку“, ми „за публіку не думали“. Він і забуває, що письменики животіють для громадянства, для публіки, а не публіка животіє для йіх. Бо публіка ж читає й купує йіх часописі, а не коні та вівці.

А небіжчик Грінченко, що був чоловік з великим далекосяглим розумом, добре розшолопавши та помитику-

вавши про тенденції проф. Грушевського й „Ихъ благоутробій“ з їіх багажем „умоначертань, постережень та загострень“, сказав:

Ще не вмерла Україна, але може вмерти;—
Ви сами їіі ледачі ведете до смерти.

З якої причини виникла в його в душі така сумна думка, ніби крик одчаю? Небіжчик нераз жалівся міні на завсідні партійні змагання в українських кружках, та на те, що добродій Грушевський заводить на Україні чудну галицьку мову й правопис і силує усіх українських письменників писати такою мовою, щоб підвести й будущу українську книжню мову під мову своєі „Історіі Русі — України“. Але, кавав він, під його мову неможна підібраться ні на який спосіб, та навряд, чи хто й схоче хоч трохи підібраться під неі.

Нема що й казати, що наші письменські мовні стосунки з галицькими письмениками закостричились (обострились) в останній час, і закостричив їіх проф. Грушевський своіми тенденціями й замірами, котрі можуть допровадить наше письменство як не до погибілі, то принаймні до мизернаго чевріння, а не до широкого нормальнього розвитку. Воно розвиватиметься так, „як мокре горить“, як кажуть в нас на селах.

На багатьох прихильників українського письменства вже найшов навить óстрах (опасеніе) за саме животіння українського письменства в будущому часі, як вони міні признавались...

Але я ще передніше писав, що треба одрізнять сьогочасну „часописну й газетну українську мову“, перейняту українськими переймачами од галичан,—од мови теперішних наших письменників, та й деяких сутрудовників в тіх газетах та журналах, дерзкіших на вдачу, самостійнихв в пересвідченнях, котрі мають на письменську справу инчі погляди й пересвідчення й пишуть теперички, як й передніше писали, чистою мовою. Вже примітно й повертання на нормальну й педагогічну стежку і в деяких видавництвах для народа й дітей. От недавнечко видавництво „Український Учитель“, перенесене с Полтави в Київ. те, що колись зумисне псувало й калічило мову на галицький зразець в книжечках, виданих для дітей, вже покинуло переднішу тактику й видало 10 останніх номерів книжечок задля дітей (од 36 до 46 номера), написаних чистою українською мовою без усяких „відів“ та помешканнів і т. д. Але й передніше вже видавались опрічніми авторами книжечки для народа й дітей, де вже ставили—од, а не від, як от серія книжечок добродія Х. Майстренка. Тільки в книжечці д. Богданова в № 43, видані „Українским Учителем“ є одна хиба: автор пише—окремо, замість українського слова—окроми. Діти не знають, що то за *окремо*, та й батьки їім не витовмачять, бо... й самі не знають, що воно таке. Ці видання можна рекомендувать для батьків, як підхожі і мовою, і змістом до дитячого розуму.

Тимчасом в перших 36 номерах книжечок, виданих „Украі. Вчителем“ нема й сліду „народности“ в мові і в словах, і в етимології, а часом і в синтактиці не знайдеш ні духу, ні кольорітности, ні живої народньої мови, та ще й скрізь розсипані слова: мешкання, від і т. д. для пропаганди галицькоі мови в массах...

Усі ці згадані мною проявки в нашому письменстві наводять мене на сумні думки, бо письменські виявці своєі псіхики й національної вдачі уявки показали, що ми якийсь окромішній (исключительний) народ... а це не дуже сприяє розвитку нашого письменства. І недурно ж небіжчик Грінченко кинув такий сумний вірш по адресу українських письменників. Я вже й не кажу за історичні околишні (внѣшнія) притичини, через котрі на Україні письменство довго не могло розвиваться, і котрі й теперички стають нам на заваді для розвитку нашої літератури... А тут на тобі ще одно лихо, ще з другого боку, і лихо не мале, бо стосується до питання нашого письменського животіння. Після сьогочасноі письменськоі плутанини й крутанини хоч починай наново — *одродіння українського письменства* вже не через

околишні притичини, а свої, сказати б, домашні, хатні. Пісьменські гармúдерники наробили такого гармидеру в українські літературі, од которого вона не швидко очумається.

Що мною сказано за прозаічню мову наших пісьменників, засмічену польсько-галицькими словами, те ж саме доводиться міні сказати і за мову в віршах українських поетів. В йіх усіх вірші засмічені такими ж самими словами; у всіх трапляються польські слова: розпач, зненацька, вабить (надить), кроки, навить штука (искусство), прагне (жадає) і т. д. Найбільше зганжував свої гарні, дзвінкі, хоч часом надто ригоричні вірші д. Чупринка, хоч може й механично, несамохіть. Ті ж самі хиби в мові трапляються навить і в віршах талановитого д. О. Олеся. В своєму невеличкому, написаному по—декадентський утворі: „Трагедія серця“ стерчять ось які галицькі й польські слівця: *облиш* се (залиши це), шалені (скажені), крок ступлю (ступінь), дотик кучерів (доторкання), прагнути (жадáть) і т. д. Невже д. Олесь думає, що наша публіка знає оті польські—дотики, кроки і т. д.? В поезії усе повинно буть доладне (изящное), гарне: і картини, і óбрази, і вірші й мова, бо вірші це ж музика складів, рифм та слів. В наших поетів не розвите тонке почування музичности й доладности в формах віршів. Вірші д. Олеся роблять і справді враження своім журливим елегічним тоном і правдою, але як тільки наткнесся на якийсь *розпач* або *дотик*, то недоброхіть осьміхнесся, і гарне враження на душу, на почування переходе в съміх і псує суцільність враження в душі. А це ж дуже шкодить віршам. Якби навить в віршах Шевченка або Пушкина були натикані оті усякові польські кроки, дотики, прагне, розпачі і т. д. то й вони не мали б сили й доладности в мові, не вважаючи на свою високу вартість. В чудові, хоч і романтичні поемі д. Олеся: „Над Дніпром“ мова в віршах вже чиста, чудова, вародня; нема там ні дотиків, ні розпачу і т. д. і з цієї причини ця, сама по собі поетичня поема, дає суцільне гарне враження. Вона вся вилилась з душі поета в доладніх образах—типах, кольорітних картинах і на майдані, де дівчата зібрались грати веснянки, і на березі Дніпра, звідкіль русалки рушили на вигон до дівчат і на майдані пристали до йіх. Ця гарна поема—без спотикачів у мові. кладе поетичне враження на душу. І принціпи, і сімволи проведяні ясно, хто тільки знає українську міфологію, або читав „Світогляд українського народа“ та легенду „Запорожці“. Але як рецензент цієї поеми (в „Кіев. Почтѣ“) не знає нашої міфології, як не українець, то й не добачає в йіі символів та ідей і на це надеремно вважає, мов на хиби в поемі.

Галицькі книжки з йіх полонизованою мовою наробили багацько шкоди й українським поетам, як і прозаікам, а найбільше вони пошкодили українським виданням для дітей і народа. От, прикладом, д. Сірий переробив відому невеличку книжечку для українського народа, написану небіжчиком Морозом: „Де що про світ божий“, котра була написана чистою зразцевою народньою мовою. Але д. Сірий додав до неї додаток, збільшив йіі фактами, і... вийшла коротенька фізика, по ціні дорогенька для народа. По галицькому звичаю він заслонив дієслови ніби заслонкою, приставивши до дієсловів галицьке—від замість—од, скрізь натикав того *від* для його пропаганди на Україні, збавив мову, накидав польских слів: земля подорожує (путетествуетъ, мандрує, це б то—обертається) кругом сонця, накидав ще чимало польсько-галицьких слів, і... книжка вийшла не популярно написана і дорога для народа, хоч на зміст дуже гарна й наукова. Для нашого народа треба знов видавать давпішу не переробляну маленьку книжечку небіжчика Мороза: „Де що про світ божий“, котра по ціні була саме по трошах салян. Недавнечко видавництво „Український Учитель“ видало його книжечку (№ 42) „Про горобця славного молодця“. Мова в ці книжечці дуже гарна, зовсім українська, загалом сказавши. Але й тут він понаставлював—від замість—од, позаслонював дієслови й наставив слів: ріжні (різні), відчував—почував, відповідно, переконався (звірився), і т. д. А цього всього діти не зрозуміють; діло зробляне не педагогічно, і цю кни-

жечку треба вилучить (исключить) з числа книжечок для дітей, як непридатну для їіх. Загалом сказавши, галичанам неможна писати книжечок ні для українського народа, ні для дітей. Недавнечко проф. Грушевський оповістив премію за загальну географію для народа с картами усіх царств і... с поясненнями. Знов мушу сказзать: Timeo danaos et dona ferentes. Може д. Руссова, або хтось инчий напише текст, а проф. Грушевський понаставляє в йому галицьких слів—від, сей, сі, житє (життя) для пропаганди ціх форм мови, або таких слів, як: козачина, замість—козаччина, (козачи́на або казачка—це жупан або жупанок). Я радив би, щоб на цей раз були видані географічні карти тільки с піцписами без текста, „Пісні без слів", як часом надписують музичні нотні пьеси. Бо ми вже добре пересвідчились, і напевно гадаємо, який—то буде „текст", перейшовши через руки д. С. Руссовоі та проф. Грушевського. Шановний добродій колись давно написав чудовою чистою українською мовою кільки невеличких оповіданнів, але теперички він вже не розбере гаразд, чи придатне було „Село" для нашого народа, чи ні... бо в 9-і книжці Літ. Наук. В. пише такий докір українські інтеллігенції, що, мовляв, „Село" загинуло, бо наші інтеллігенти не пеклювались за росповсюження й „поширення" його в народі, буцім—то не спріяли тому, щоб поширити його в массах. І це міні чудно. „Село" впало через свою мову ультрагалицьку, і не тільки народ, але й самі інтеллігенти не охотились і не схотіли його купувати. А проф. Грушевському не так здається, бо він мабуть просто таки вже не розбере гаразд, що приступне для народа і по змісту, і по мові, а що неприступне. Як чоловікові вищої науки, йому й справді це навить трудно зрозуміти. Декотрі галичани вже добренько виправили свою чудернацьку мову. Але ж коли—то вони виправлять йіі так, щоб їіх журнали, видавані в Київі, змогла читати українська широка публіка? А тимчасом „Доки сонце зійде,—роса очі виість", як кажуть у приказці.

Поки сонце зійде, роса й справді очі виість самі... українські літературі на Україні. Цього ніяким способом неможна затаювать. Два роки вже минуло, як проф. Грушевський видає свої органи в Київі, а ми не примічаємо по́правки в мові галичан, сутрудовників ціх органів і в самого д. Грушевського. В декотрих галичан мова ще неначе й погіршала.

Мовна справа в українських журналах дуже сумна. Недавнечко в цьому признався міні один з молодих, котрому випало сутрудовництво в одні українські газеті. Він каже, що передніше, ще до конституції з Галичини йшли в Россію маленькі ліберальні журнальчики. В той час це були дуже цікаві газетки для нашоі молоднечі, і вона кинулась до йіх з жадо́бою, як на новинку, і вссала усе, навить саму чудернацьку мову; а це було більше шкодливе, ніж корисне, що стосується до мови. Потім, після оповіщення в нас конституції, все раптом, несподівано заворушилось: кинулись заводить газети, журнали, само по собі одбившись вже од народньоі нашоі мови, та й почали крутить мову на галицький лад. І той добродій бідкався, що йому тепер... трудно вже й писати справдешньою чистою українською народньою мовою...

І справді, цей добродій, сам навить не партійний в справі мови сукупно з галицькими товаришами, казав міні правду, що заведіння газет на Україні одразу, раптом має свою вигóду, але й невигоду. В європейських націй газети зьявились вже тоді, як книжня мова вже гаразд виробилася й зросла. В Англіі в 1640-х роках за Кромвеля в Лондоні видавався журнал „Політичний Меркурій" вже тоді, як Мільтон, відомий автор „Втраченого раю", написав свої научні праці: „Свобода віри й сумління" та „Оборона прав англійського народа", а проти його писали инчі вчені, котрі повиходили, як і сам Мільтон, с кембріджського університета. Таксамо велась ця справа і в Франції, і в Германіі. І в Великороссіі, доки зьявились газети й журнали, вже писали видатніші й талановитіші пісьменики й виробляли книжню мову: Фонъ-Візін, Новіков, Карамзин, Жуковський і Пушкин в своих повѣстях Бѣлкина й инч. А в нас кинулись у

журнальне письменство усякові люде такі, котрі не вчились не то що в Кембріджському університеті, а тільки вчились в сільських школах, або здебільшого в учительських семинаріях, але були с кембріджською гордовитістю й авторітетністю. А коли хто з вчених виступав з українською мовою в письменстві, то вносив відому *теорію* зьеднання нашої мови з галицькою говіркою... бо загалом українці дуже нахильні й навить прилюбні до усякових *теорій*... та *сістем*, та ще вони й оптимісти: думають, що все буде гаразд, та й роблять, як і великоросси, „на авось“. В цьому—то й вийшла закарлючка для нашої літературної справи, с котрої можна виплутаться хіба з неймовірною труднацією. Як наші сьогочасні журнали й газети не виправлять добре мови, то само по собі вони незабаром пірнуть у Лету, як пірнули „Шершень“, „Вольна Україна“, „Громадська Думка“, „Слово“, і т. д. Редакції наших газет повинні мать це на увазі, бо в нас теперички і читальники, і споживачі цього розумового поживку—це широка українська публіка. Вона ж є й перший і найкращий цінува́льник і наш критик. Та й наш народ вже гаразд вміє цінувать українські книжечки і таки добрє розбірає, що придатне для його, що гарне, а що написане поганою мовою. Єсть і в народі розумні, угаристі й хвацькі люде, митці і в ці справі. Про наших механичніх переймачів, та ще й з відомою тенденцією зьеднання нашої мови с книжньою галицькою можна сказати приказкою: „Не поможе бабі й кадило, коли бабу сказило“. Вони з нетямучістю ведуть нашу літературу в різницю на заріз. Щоб не одбиваться од народньої мови, сутрудовникам газет та журналів треба принаймні врядигоди їздити на села, щоб побалакать з людьми. Тимчасом наші журнальні письменики сидять в редакціях по великик містах, замкнуті в кабінетах, мов сільські престарезні баби на печі. А якби вони побували на селі, та ще й повештались по ярмарках з записною книжкою в кишені, як вештаюся я що—року влітку та размовляю с селянами, то міні не довелось би, вживаючи будлі—які народні слова, ставить в скобках або в ла́пках переклад цих

слів на великоруську мову спеціяльно... задля їх, бо я добре постерегаю, що деякі українські народні слова будуть їм... здаваться чужоземськими, чужомовними, або вигаданими...

Врешті додаю оцей невеличкий уривок поезій, написаний талановитим українським поетом саме в той час, як в Галичині заводили оффиціяльно Кулішів фонетичній правопис і викинули с старого Максимовичового етимологічнього правопису букви: ы, ѣ, ъ і о̂ з дашком (ко̂нь—кінь). Ці вірші не були надруковані, але подавались через руки. Тодішня стара, чи москвофільська партія в Галичині підняла гвалт. Посипались протести й навить москвофільські вірші; намовляли й памото́рювали навить сільські громади подавати завідомління в львівську школьну раду. Тоді наш відомий поет написав оце „Криве дзеркальце“ на москвофільську мову старої партії, схоже на стародавні „Плачі“ й „Жалі“, хоч у ціх віршах чується ще бадьористий тон старих москвофілів. Цей утвір був багато більший, ніж я подаю, але початок його я забув. Заголовок його був такий: „Оно звучить так“!

За ери, за ять, за ер!
Гей не лячно нам тепер
Всіх росправ фільольогічних,
Студіумів всіх крітічних.
Ми від них затчем наш слух,
Ба втримаєм руський дух!
Об наш лоб міцний, нерушний
Кажна довбня розібьесь,
Й вірний русин й прямодушний
Рідпов справов піднесесь.

Щоб старі русини не тужили й не побивались за сподобною для їіх буквою—*ѣ*. Желихівський позначкував його двома точками зверху над ї, котре виникло з букви ѣ, та й обси́пав цілими хмарами маку книжню галицьку мову, проти котрої врешті небіжчик Грінченко запротестував в свої брошурі „Три питання“.

При цьому я подаю вже новіші „Поезіі в прозі“, перелицьовані таксамо невідомим міні автором з давніх, відомих

в нас віршів певно якогось украінця, которий написав пародію на мову віршів давнього великоруського поета XVIII віку Тредіаковського в поезіях, як він виспівує красу весни в своіх віршах... „Оно звучить вже отак“...

Веснä процвїтає, сонцё палає. Поють птички сö синички, хвостом машуть ї лисички. На городї бузина, ä в Киівї дядькö. Нä городї зіллє, а в світї весїллє. Вдарили в кимвали, заграли у труби, заревїли груби. Валують димом цегельні, смердять костопальні, гудуть сахарнї; репетують птиці, сміються суниці. Заграли у труби, засьпівали в губи. Заїць—в'сколи, баба в'боки. Пішла баба у танець, а за нею горобець рішенець. А макогун під хатою аж гацає з лопатою. Корови, крави та тельці по гільочках стрибають; юнаки, раки та ченці туди ж за ними поспішають.

Сонце сяє, процвітає, на ввесь світ палає; рахує скарби, рухáє жаби, вабує й баби; і киває, і моргає та брикає, й хвоста задерає.

Ревуть труби, в небі палають груби; гуркають гармати та ллють аромати. Шумлять древеса, увігнавшись в небеса: і клюква і бруква; і суниці й полуниці, і високая ялина, і червоная калина. Яку весна радість несла в торбі за плечима! Пішов відгук, лунав надгук! В серці відчуваня й підчуваня, і вчутя́ й півчутя, й чвертьчутя, і стрибаня і дряпàня.

Стрекощущу цвіркунови в' зленє злацє сущу, і вечерню червецови у мешканю яскраво поющу,—елефанти ї леонти, ї кроки ї карки; і проя́ви й поторочі, і черниці і ченці, й бадьористі удівці, і стрибучі молодці, й танцюристі удовиці, й велелінні молодиці, й болотяні кваки, і веселі раки, і поющі котяки мишодраки, і Устрій і Настрій; і орли, зоставив монти й, смикнув сотку за відсотки й сполоскавши глотку, учиня ють браки. О' óскїльки прелюбезнö, найрїшучїйш зрячнö! карколомнö преполезнö, й недосічнö й пересічнö, ще й сугубö смачнö!

Цей гімн весні, як вольний „переспів“ давніх віршів якогось украінця, котрий колись написав відоме „Криве

дзеркало“ мови Тредіаковського, може знадобиться й тепер, як криве дзеркало мови д. Євшана, д. Залізка, д. Кревецького, д. Гетнера й декотрих і украінських і галицьких літераторів, котрі звикли писати сливе старою мовою. І як міні здається, цей утвір можна надрукувать і в календарі для украінського народа—„Село“; бо і великоросси, і галицькі поляки, і навить наші декотрі украінці й галичани, і украінські наші молоді декадентські пісьменики думають, що украінський народ одразу розбере й зрозуміє усяку мову, мов давній римський кардинал Моцофанті, котрий вмів говорити й розмовлять у Римі с прочанами—паломниками на тридцятьох мовах та говірках Європи.

Як чехи вперше почали виданати чеські газети в час свого національного одродіння в перші половині минувшого віку, то видавали йіх якоюсь мішаницею, мішаючи докупи живу народню мову с старою чеською мовою, та ще й додаючи німецькі слова, нахапані од довгого завсіднього вживання в школі і вдома німецькоі мови. Само по собі цієі робляноі, якоісь надто склáдчастоі (сложноі) та штукованоі мови народ не спромігся гаразд зрозуміть. Це було якраз так, як теперички сталося в нас на Украіні. Тоді видавці найняли для редакцій по одному здатному й дотепному селянинові с платою грошей за службу, передніше читали йім рукописи кожного номера, щоб вони сказали, котрі слова вони розуміють, і котрих не розуміють, викидáли незрозуміливі для йіх німецькі та старочеські слова і потім вже одсилали до друкарні.

Таксамо робин і шановний популяризатор д. Волошиновський, видавець „Світовоі Зірниці“, роспочинаючи своє видавництво для украінського народа. Він сам зріс у селі недалеко од Камянця-Подільського коло гряниці Буковини, де вже говорять галицькою мовою. Бо од самоі гряниці в Подільщині до Проскурова й вище на Волині в староконстантиновському повіті йде смуга не більше, як по двоє сіл, де вже говорять галицькою підмовою чи говіркою, одривають *ся* од дієсловів і ставляють його окроми перед дієсловами:

ся робить, ся стало і т. д. Д. Волошиновський прийняв на службу в редакцію молодого сільського вчителя родом таки с селян, с самого осередку подольськоі губерні, з Брацлавщини, де говорять гарною українською мовою, і цей селянин спочатку виправляв мову в „Світові Зірниці“, поки редактор, перейшовши на життя недалечко од Жмеринки, сам добре виправив свою мову. Отак треба б робить і нашим видавцям в Київі журналів та газет, а найбільше видавцям „Ради“, „Світла“, „Засіва“, „Украін. Хати“, окрім хіба „Ріллі“ та „Дніпрових хвиль“, для котрих нетреба ніякого напутника (інструктора, наставника), окрім хіба сутрудовника д. Жимгайла. Може б аж тоді наша публіка не глузувала й не сміялась з журнальноі книжньоі мови, і не лаяла й не кляла йіі з досади, а міні не довелось би згаять *півтора року* на цю нудну полеміку для оборони українськоі мови, схожу на давню полеміку наших полемистів минувших віків, оборонявших свою віру й національність од нападів і пропаганди давньоі Польщі, або на полемичні писання для оборони українськоі мови й письменства в XIX віку од нападання деяких великороссів в ті моменти, коли ще--то було безпешно й виступать с такою обороною в письменстві.

Цім нападанням на нас здається й кінця не буде. Бо Україна, це піби похиле дерево. А „на похиле дерево і кози скачуть“, як кажуть у приказці. Нападання звідусіль не перестають і досі. А ці усякові тенденції дуже гальмують зріст і розвиток України, а найособливіше стають завадою для розвитку нашого народа. Розуміння віри заслоняні для його стародавньою церковнославянською мовою, зовсім незрозумілівою; школа й просвіта заслоняні другою заслоною—великоруською мовою. А тут на тобі ще одну заслонку—вже од галичан і йіх книжньоі мови. А наші мовні перевертні ще й допомагають йім, затуливши цілі разки українських слів приставками—неначе заслонками, або напхавши мову такими словами як от: ріжні, відріжнять (одрізнять), чекати, тримати, окремо, рахувати, і т. д. на котрі селяни

тільки очима лупають, ловлячи значіння й тяму в словах наздогад, навманя, читаючи ніби по́лапки. До обрусенія прилучилось ще й сістематичне „обрусініння й обгали́чення“, задумане проф. Грушевським та галичанами. Яка сумна доля нашого народа! Невже його призначило саме історичне життя тільки на па́толоч, притиски звідусіль і пригноблення його розвитку, на якусь ви́гнойку (удобреніе поли́в) для когось і для чогось? В Галичині народ розвиватиметься швидче, бо галичани видають книжки, писаві галицькою підмовою, навить перероблюють задля його наші українські книжки, зміняючи в йіх мову, щоб примитикувать йіі до мови свого народа. А ті ж самі галицькі письменики видають книжки для українського народа і зумисне вставляють галицькі й польські слова, ще й закривають покришками цілі нпзки слів своім провинціяльним—від. Міні не раз казали на селах селяни, що не розбереш, що то таке—відчини, відчепись; чи воно—зачини, чи причини, чи одчини, чи зачепись, чи причепись, чи одчепись. Спинисся, читаючи, та й думаеш, що то за чудасія. І ця тенденція проводиться в наш час тоді, коли на Україні на всю державу—найменчий процент письменних селян, а в Київщині, де найбагатша народня мова, на 100 селян припадає 14 душ письменних, як свідчить в свої статті д. С... в петербургському журналі „Земское Дѣло“ 1911 г. № 17. „Первое кіев. губ. Земское Собраніе“.

В нас тепер на Україні витворяють таке, чого нема нігде по всі Європі. Закон „незачіпальности мови“ авторів, пануючий по всі Європі, неначе не животіє для українських письменників та авторів. Йіх мову гнуть, псують, ламають, хто тільки схоче, кожне по свої вподобі, або на галицький зразець.

Спочатку 1912 року почала видаваться в Харкові нова україньска газета „Сніп“. Колись в Харкові якийсь певно галичанин видав один номер газети „Слобожанщина“, писаний чудернацькою галицькою мовою, котра насмішила увесь мир христіянсько-український. Новий „Сніп“

йде потроху тією ж таки стежкою, що стосується до мови. Правда, стиль в усіх сутрудовників цієї газетки гарний, легкий, плавкий, сливе скрізь однаковий, так що в цьому навить непримітно індивідуальности сутрудовників, бо не примітно ніякої одли́чки й різнації в сти́лі опрічних пісьмеників, неначе хтось один пише усей номер за одним присі́дом. Скрізь бачимо газетний сти́ль досвідни́х в ці справі газетчиків... Газета в прямуванні та в поглядах демократичня й прогрессивна, чи то пак, як кажуть в Галичині—радикальна. Але в йіі одділ хроники й библіографіі дуже слабкий, чим дуже багаті, може й найбагаччі од усіх наших газет „Дніпрові хвилі". „Сніп" дуже мало досвідчений (освѣдомленный) в ці справі, бо провинціяльним газетам ця досвідченість не легко дається.

Але що стосується до синтактики й етимології в мові, то ця річ мене і вдивила, і засмутила: тут я бачу й наче чую потроху мову страшної „Слобожанщини", або мову „Громадської Думки", або й теперішньої „Ради" та „Засіва". Перший номер скомпонував якийсь захожий галичанин. Номер починається так: „З новим роком *здоровимо*". Починаємо сніп *щирого збіжжя*?! (це б то по—українському пашні, але пашня—це ж вимолочене зерно в мішках). *Лише* де-ве-де в нас колосок пшеничний буяє (це латинська синтактика). Цей „Сніп" повний не зерна, а такого галицько-польського кукілю, як от: на перешкоді (на заваді), подорожує (мандрує), нині, клюб, па́рід, оголосити (оповіщать), уявлення (уявління), *ся* подія обговорена (оббріхана) й усунена (всунута, замість одсунута). І скрізь натикано провинціяльного й галицького—від, сей, рух (рушіння), сю, життє, знань (знаннів), рішучо (наважливо), оголошень—(оповіщеннів, оповісток), він спричинився (виходе—став причинним, причинуватим, здурів, скрутився, як вівця од метлиці), істнования—(животіння), помешканя (житло) і т. д. До цього додані ще й апострофи: б'ється, б'є, п'є, п'єса, це б то усе те, що вже давно в широкі публіці стало прізвищем для українських газетчиків і предметом смішків. Можна загалом сказати про мову, що це сніп

пшениці, але пополовині с стоколосом та кукілем, що стосується до поодинчих слів та форм етимології, вже покинутих талановитішими українцями, окрім само по собі галицьких органів у Київі. Сутрудовники в „Снопі" вливають в старі міхи нове вино, навить новісіньке, чи „новіське", як пише д. Грушевська в своєму перекладі оповіданнів Доде, котрих мову, це истино криве дзеркало, вже оціпував хтось в 8 номері „Дніпрових хвиль" за цей рік, і я вже не буду розбірати йіі мови. .

Як відомо, друга державна дума перед самісіньким роспуском заповістила, щоб викинули з великоруської книжньої мови оту непо́тріб (дрянь), оті букви: ъ та ѣ, як зайву трухлятину, заважливу для школярів. Завідомили за це в Думі ліві ліберальні партіі. В наших харківських радикалів така справа йде напереверт, навпаки. В думках та поглядах вони демократи й само по собі посовуються уперед, а в мові повертають назад, мов суворинські *назадники*, (як йіх продражнив навить Суворин); повертають до старої мови галицької, це б то трохи не до мови за часів вавилонської велитенської башти, за що Бог змішав докупи усякові людські мови. Але од цієї мовної вавилонської башти, до другої окіянської велитенської башти „Титаніка" в плині часу віків зовсім таки не далеко. З нашого мовного „Титаніка" вже посипались в окіян „Громадська Думка" і „Шершень", і „Вільна Україна", і „Запорожже", і „Село", видаване буцім—то для українського народа. Те ж саме трапиться і з „Снопами", і „Засівами", і усяковими книгами... з усіма українськими виданнями, писаними робляною й стародавньою, і навить смішною для української широ́кої публіки галицькою мовою, а не живою народньою українською мовою само по собі з додачею вдатно складяних неологізмів таких, що йіх одразу розбере кожне й зрозуміє тяму (смыслъ) в течіі написаніх мислів та думок. А самі сьогочасні мовні „Титаніки", як от „Записки наукового львівського товариства" й инчі... „титаніки" тонуть на дно архівів... Але досвід, здається, ніколи гаразд не навчить наших україп-

ських письменників, само по собі вилучаючи (исключая) найталановитіших між ними й далекосягліших на вдачу, як от М. і Я. Новіцькі й инчі, котрих я вже полічив передніше. Сипляться в окіян забуття газети й книжки, а наші деякотрі тенденційні українці такі ідеалисти та теоретики, та оптимисти, що нічого за це лихо й знати не хочуть і кажуть, що якось—то воно та буде усе гаразд і станеться по—нашому. „Ти йому—образи в руки, а він каже—лубья“,—приказують у приказці люде на селі. Мабуть такі вже українці на вдачу, коли й народ це запримітив. Харківський „Сніп“ це орган таких „радикалів“, котрі одним боком передняки́, а другим боком назадники, водно́раз простують і соб, і цабе. Вони ніби й демократи, але встоюють за стародавню ненародню мову, зовсім негодящу для просвітности народа; йдуть одним ступінем уперед, а другим повертають назад сливе до Ноя й всесвітнього потопа. І це все чудно так, що й трудно збагнути розумом таку плутанину і роскидчасту, і надто складчасту (сложную) несистемність переєвідчень та поглядів в сутрудовників „Снопа“. І це міні ще дивніше, що сам шано́вний видавець родом з золотоноського повіта, де говорять зразцевою наддніпрянською мовою. Але я добре вже досвідчився, що видавці зовсім не вмикуються в справу видання, а редактори роблять усе по свої вподобі і по своїх переєвідченнях. Єсть у „Снопі“. як і в усіх галицьких газетах, і невдатне галицьке слово: „заснувати газету, заснували школи“. На селі кажуть: павуки заснували кутки, заснували вікно, або кажуть: в мене неначе заснувало щось очі; бачу, як через сито. По народні мові треба писати: завели школу, завели фабрику або завод, завели нові крамниці, магазини. Пишуть же і повеликоруський—„учебныя заведенія“. Церкви закладають, як і хати. В великоруські мові слово—основа (потрясеніе основ) зьявилось од того часу, як у Петербурзі видававсь український журнал „Основа“. Замість слова—основа, треба писати—грунт в тіх випадках, де трапиться мова за такі предмети.

Вже сливе при закінчінні своєї статті я достав с почти прислані міні петербургським „Благотворительнымъ Обществомъ“ нові видання українських книжечок для народа і меж ними дуже цікаву книжечку В. Чикаленкової „Підземне царство“ (переклад книжечки В. Лункевича), цікаву не тільки для народа, але й для́ нижчої міської інтеллігенції. В ці невеличкі книжечці росказана історія живого життя на землі од його початку й до останнього часу, це б то історія розвитку животин, рослин, риб та усякого птаства на землі й усякових живих сотворінів у морі. Книжежка написана народньою українською мовою й гарним стилем, звичайним у батька авторки, як і инчі його книжечки по сільському хазяйству, ще й з гарними малюнками усякових найдавніших сотворінів: ящурів, гадюк, дивовижних велитенських животин, та птиць, та їх велитенських кістяків, викопаних в шарах землі. Усі ці чудернацькі ящурі, животини, риби й гадюки намальовані дуже гарно. Синтактика в мові в книжці сливе скрізь народня. Але що стосується до чистоти мови, то мову в ці книжці неможна назвать зразцевою по чистоті, якою були написані усі передніші книжечки д. Чикаленка. Це мене дуже здивувало і навело на мою душу і смуток, і скорботу за долю нашого популярного народнього письменства.

Шановна популяризаторка знать земстилася пануючою пошестю тенденційних усяких молодих письменників і... стала на небезпечну стежку зьєднання української мови з галицькою, котру вже обсміяла наша публіка. Вона напхала в чудову мову народню от яких галицьких і навить польських слів: окремо, окремий, майже, ріжні (усякові) частини, сторінки „Літописі землі (листки, бо сторона, сторінка,—це по народні мові—край); зграбні, незграбні (доладні, зателепуваті), почвара, почвар (страховищ), відріжнятись (одрізняться), ріжноманітні населення (насеління), малп (польск.) мавп, очі оточені кістками (обтикані, обкладяні), суреля (по—укр. цуреля, од слова—цурка), ріжноманітні, найплодовитіші (найплодючіші), насправді (?), по кревности, вказує на кревність (польське,—показує, натякає на рідню, на порідніння). ви-

сновок (вивод, загальна думка), ріжнився од бронтозавра (одрізнявся), назва (назвище, як от—прізвище), витривалий, тривкий (видержливий, дерзкий), звідти, звідки (звідтіль), спогади (згадки), скорина землі (шкуринка землі), пристрій крил (приряддя, знаряддя), нерухливий (нерушливий), пристосовані (примитиковані), кроки (ступіні), удоскóналився (став кращий), камяний угіль (земляне вугілля—кажуть на селі), істнує (животіє), істнування (животіння).

Усі ці польсько-галицькі слова для селян здаватимуться таксамо допотопними „почварами“, як і намальовані мастодонти, бронтозаври та ящурі і т. д. Але ті давні страховища примаймні намальовані й назвища їйх підписані, а оті „почвари“ в мові навить не підписані хоч в скобках в перекладі.

Чудову мову в книжці авторка зумисне неначе потрусила сміттям, вхопивши жменю його може с середніх віків „Літописі земляної шкуринки“. Як тільки шановна авторка піде й далі цією стежкою, то народ втратить гарного популяризатора, бо йіі книжечок народ не читатиме, як не читає й галицьких.

Окрім цього є в шановної авторки є чудні провинціялізми; у чотири сажені (у чотирі сажні; в народ. мові—сажень тільки муж. рода). Авторка пише то ростин, то рослин, а я чув од людей слово—рослина (це як от: билина, бадилина, стеблина і т. д.); в неї скрізь стоїть: звірі годувались їжею, а по народньому треба сказати: живúлись поживком, бо кажуть: і червяк поживку шукає (пищі шукає), а не тільки чоловік; годують кабани на сало, та годують матері дітей пóкормом. На селі кажуть не ящір, а ящур. „Сиди, сиди, ящуре, в горохьянім вінку (веснянка); гилки дерев—гількú дерев, а гилка це палиця, котрою бьють мяч; толуб—тулуб, скорина—шкуринка; розпнути крила—розчепірить крила або пальці; хвойні й листвяні дерева—соснові та листяні дерева.

В книжці скрізь стоїть слово життя замісць—життя; замісць народнього слова животúна стоїть живинá, неначе це те, що по—руський кажуть *живность*; пташина (птаство), але

це поодинча птиця, як і звірина, рослина, як співають у пісні: „У полі билина, йіі вітер коливає; що найменча пташина (пташечка) та й та собі пару має (васильків. пов.).

Автор скрізь пише за животúн, і нігде нема в книжці слів - животина (животное), життя (жизнь), животіть (существовать).

І в книжці скрізь написано *лиш*, *лише* в значінні—тільки, бо авторка певно вже забула українське: дай лиш! Авторка вживає слово —мешканці (жителі) моря, оповідаючи за давніх велитенських морських гадюк мозазаврів й инчих. І хто с селян та й не селян зрозуміє це польське слово? Міні здається, що прості читальники подумають, що це одно з назвищ морських гадюк, як от мозазаври, або якісь іхтіозаври, котрих є безліч в книжці. І де авторка чула слова *війна*, *вóйни*, коли на Україні скрізь кажуть: война, войни? Між животинами й звірями авторка згадує за молокоссущих *жуйкових*, що жують жуйку. Вона мабуть забула, що воли *ремигають*, і з цієї причини треба звать цю породу—ремигáючими, а не зателепуватим (незграбним) словом—жуйковими, що взято з галицьких учебних книжок. Замісць польського слова—удосконалиння, удосконалився треба б було писать —покращання, покращала, получчала порода, як кажуть на селі. В нас не кажуть—*гарний на виглядь*, а гарний на взір, (хороший на взгляд по—великор.). Авторка пише: звір був *озброєний* замісць *узброєний*, по аналогії с словами: убраний, врабний.

Врешті всього авторка не забулася на прикінці книжечки кинуть ще одно моднє слівце в усіх сливе сьогочасних пісьмеників—*рахувати*. Бо тепер же усі *рахують* в книжках, а не лічять. Слово *лічить* зовсім викинули с книжок, неначе воно й не животіє в живі мові на Україні.

Невже авторка думає, що наші читальники знають значіння отіх усякових—ріжниць, почвар, рахунків, удосконалює і т. д.?

Міні здається, що вона знає за це добре, але... в неї є своя тенденція—забивать в українські голови клином отакі слова, котрих українці і... не розуміють...

Невже авторка не стямкує, що вона вносе в українське шісьментство коли не *смерть*, то гальму, а не живе життя, котре вже загальмували галичани с проф. Грушевським...

Авторка ставить скрізь українське—од, а галицьке—від кинула тільки подекуди. Це зробляно розумно. Це *від* можна написати раз або два в книжечці, щоб у нас знали, що животіє десь така форма, бо... наша публіка ніколи не читатиме галицьких теперішніх книжок та виданнів навить тоді, якби усі наші пісьменики вживали від, бо це мало помогло б справі.

1912 року.

Кінець.